

The image shows an archaeological excavation site. In the foreground, there are several cars parked on a street. Behind them, a dirt road or path is visible. The main part of the image is a large, deep excavation pit. The walls of the pit are made of earth and brick. There are several stone structures and walls visible within the pit. A semi-transparent text box is overlaid on the right side of the image, containing the title and subtitle in Hungarian and English. The title is 'AQUINCUM' in large, yellow, serif capital letters. The subtitle is 'A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentesítései 1994-ben' in smaller, italicized, yellow, serif text. Below the subtitle is the English translation: 'Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 1994' in the same italicized, yellow, serif font. The background of the text box is a faded, light-colored image of a stone wall or structure.

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentesítései 1994-ben*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 1994*

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 1994-ben*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 1994*

Budapest, 1995

Szerkesztő:

Zsidi Paula

Fordítás:

Alice M. Choyke

Rajz:

Málik Éva, Csernus Erzsébet

Fotó:

Komjáthy Péter

Edited by:

Paula Zsidi

Translation by:

Alice Choyke

Drawings by:

Éva Málik and Erzsébet Csernus

Photographs by:

Péter Komjáthy

Címlap:

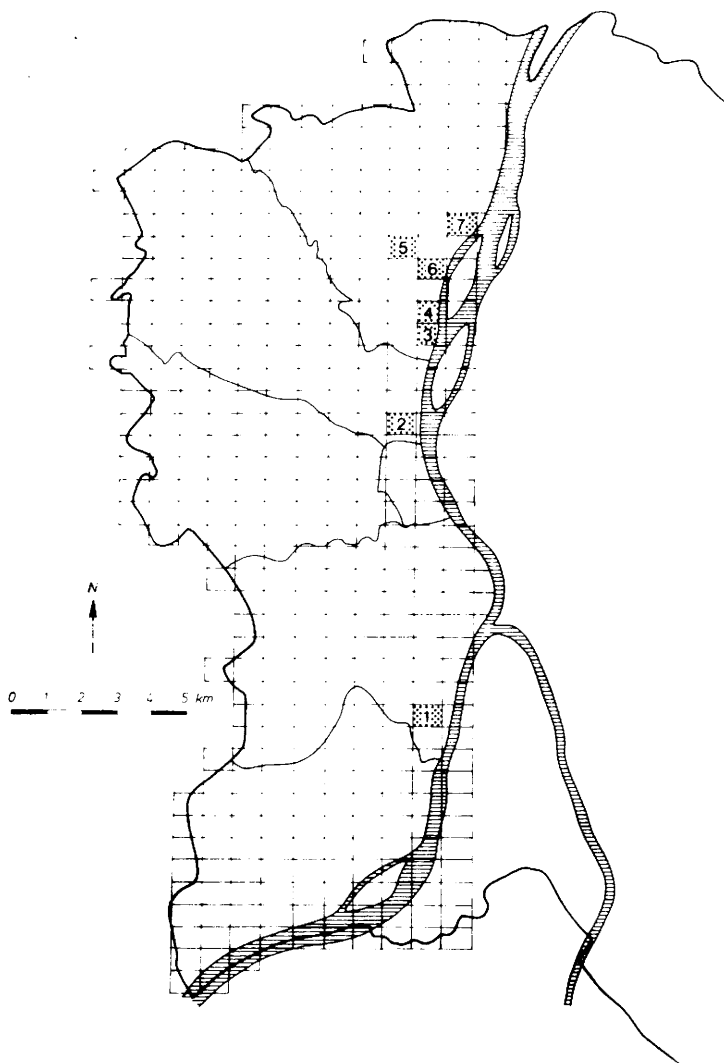
Katonai tábor feltárása a Vizivárosban

Cover page:

Excavations at the military fort in the
Viziváros section of Budapest

Budapesti Történeti Múzeum, 1995.
Felelős kiadó: Dr. Buzinkay Géza főigazgató

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 1994-ben*

Az 1994. évi aquincumi feltárások helyszínei
Locations of Aquincum excavations in 1994

TARTALOM

- Bevezető
1. Az albertfalvi auxiliaris tábor vicusának 1994. évi feltárása
/Szirmai Krisztina/10
 2. A Viziváros római kori beépítettségének kutatása 1991-1994.
/Kérdő Katalin/15
 3. Kutatások Budaújlakon, az aquincumi katonaváros déli peremén
/Hable Tibor/23
 4. Feltárás az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában
/Facsády Annamária/32
 5. Római kori beépítettség kutatása az aquincumi katonaváros északnyugati határán
/Madarassy Orsolya/35
 6. Kutatások az aquincumi katonaváros északkeleti peremén
/Zsidi Paula/38
 7. Római épület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül, 1993-94. évi feltárás
/Zsidi Paula/44

Az 1994. évi feltárások megbízói és támogatói
Az Aquincumi Múzeum munkatársainak
1994. évben megjelent publikációi

CONTENTS

- Introduction
1. 1994 excavations at the vicus of the Alberfalva auxiliary fort
/Krisztina Szirmai/10
 2. Research from 1991-1994 on Roman period constructions in the Viziváros section of Budapest
/Katalin Kérdő/15
 3. Research in Budaújlak, on the southern edge of the Aquincum Military town
/Tibor Hable/23
 4. Excavations in the southeastern part of the Aquincum Military town
/Annamária Facsády/32
 5. Research into Roman period construction on the northwestern boundary of the Aquincum Military town
/Orsolya Madarassy/35
 6. Research at the northeastern edge of the Aquincum Military town
/Paula Zsidi/38
 7. Excavations in 1993-1994 of a Roman building outside the southern wall of the Aquincum Civil town
/Paula Zsidi/44
- Employers and patrons of the 1994 excavations
1994 publications by colleagues at the Aquincum Museum

Bevezető

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma több mint 100 éve folytat régészeti feltárásokat Budapest területén. Az 1894-ben, a főváros első saját alapítású múzeumaként megnyílt intézmény létrejötte is a régészeti feltárások következménye volt. Míg a 19. század második felében a Magyarországon megalakuló városi múzeumok nagy része a gazdag magángyűjtemények felajánlásából létesült, addig a főváros múzeumának létrejöttét Aquincumnak, az egykori római provincia-fővárosnak folyamatos kutatása, építészeti emlékeinek megőrzése és a nagyközönség számára történő bemutatása indokolta. Ez a tény 100 évre meghatározta és meghatározza ma is a múzeum tevékenységét. Az Aquincumi Múzeum a mai napig folytatja a főváros római örökségének feltárását és szakmailag összefogja, felügyeli annak bemutatását.

Az aquincumi ásatások eredményeiről egészen a mai napig az 1889-ben alapított Budapest Régiségei tájékoztatnak. Kezdetben a polgár városra korlátozódott rendszeres feltárások eredményeit részletes anyagközlés és gyakran tanulmány formájában tették közzé. A két világháború közötti időszakban a feltárások üteme felgyorsult és kiterjedt a

Introduction

The Aquincum Museum of the Budapest History Museum has been conducting archaeological excavations in Budapest for over 100 years. The founding of the first such institution as a municipal museum in 1894 was in itself the consequence of excavations. While during the second half of the 19th century the majority of city museums in Hungary were established through the donations of rich private collections, the opening of this municipal museum was justified for a variety of reasons. These included the ongoing archaeological investigations in Aquincum, the capital of the former Roman province, as well as the protection and preservation of its monuments for the wider public. This aim has defined the museum's activities for the last 100 years. To the present day, the Aquincum Museum has been responsible for recovering the Capital City's Roman heritage as well as providing professional coordination and supervision.

Results of the excavations in Aquincum have been published in "Budapest Régiségei" (Budapest Antiques), a journal established in 1889. At the beginning, systematic excavations were limited to the Civil town. Results of this work were published in the form of both descriptive

római kori topográfia polgárvároson kívüli részeire is. Ennek következtében valamennyi ásatás és leletmentés publikációjára már nem volt lehetőség. A folyóirat azonban továbbra is tudósított részletes ásatási jelentés formájában, fotó és rajz melléklettel az elvégzett munkákról, 3-4 éves időszakonként. Az 1960-as évektől kezdődően az ásatási jelentések egyre szűkszavúbbá váltak. Ezzel együtt azonban az ásatások száma egyre nőtt, sőt a Budapest Régiségei mellett a Régészeti Füzetek új sorozata és az Archaeológiai Értesítő - német nyelven - ugyancsak közölte az ásatási jelentéseket. A feltárásokról szóló tudósítások gyors megjelenésére egyre nagyobb igény mutatkozott 1973-1985 között, az óbudai legiótábor és a katonaváros szerkezetének megállapítására irányuló nagy óbudai ásatások megindulásától kezdődően. Az 1986-94 közötti időszak a feltárások mennyiségében és ütemében nem mérhető a megelőző korszakhoz. A kutatás területe mára széthúzódott a teljes budapesti limesszakaszon, a katonai és a municipális területen. A feltárások túlnyomó többsége továbbra is elsősorban régészeti érdekeltségű - régészetiileg védett - területek beépítéséhez kapcsolódik. Az építkezéseket megelőző szondázó vagy teljes feltárások során folytatódik néhány korábban megkezdett munka az albertyfalvai auxiliarius

articles documenting the material and analytical studies. The pace of excavations accelerated between the two world wars and investigations expanded to Roman Period habitation areas beyond the Civil town. Consequently, it became impossible to publish results from all planned and rescue excavations. Detailed excavation reports, however, could be still published in the journal. These papers summarized the work over periods of 3 - 4 years and were supplemented with drawings and photographic documentation. From the 1960's onwards, excavation reports have gradually become more laconic. At the same time, however, the number of excavations increased and in addition to "Budapest Régiségei" two other periodicals, "Régészeti Füzetek" (Archaeological Notes) and "Archeológiai Értesítő" (Archaeological Reports) also started publishing excavation results. In the latter, this information was made available in German. The demand for the rapid publication of excavation reports increased between 1973 and 1985. During this time, research was aimed at identifying the settlement distribution patterns of the legionary fort and Military town in Óbuda so that large scale rescue excavations also got underway in the same part of town. The years between 1986 and 1994 cannot be compared to the previous period either in terms of the

tábor vicusában, a vizivárosi tábor területén, valamint Budaújlakon, a katonaváros déli szélén és északi peremén. Lassú ütemben, figyelembevéve a kimerülő régészeti "adatbázist", folytatódnak a polgárvárosi feltárások is.

Miután a jelenlegi körülmények között sincs lehetőség részletes anyagközlő publikációk gyors megjelentetésére, tovább nőtt az ásatásokkal lépést tartó, bővített tartalmú ásatási jelentések közzétételének igénye.

Jelentős változások zajlottak le időközben az ásatások feltételeiben. Teljesen megszűntek a korábban egyeduralkodó nagy állami beruházások, amelyekhez kapcsolódó feltárásokat az állam finanszírozta. A tulajdonviszonyokban bekövetkezett változások és a többnyire magánberuházók által kezdeményezett építkezések pedig új helyzet elé állították a múzeumot: gyorsabb, rugalmasabb, intenzívebb, célratörőbb régészeti módszert kell választania a főváros római kori régészeti örökségének védelme érdekében. Az ókori város, Aquincum romjait rejtő 6 budai kerület önkormányzataihoz évente átlagosan 400-500 építési engedélyeztetési ügy kerül, melyek közül összesen kb. 200 területfelhasználás jut - a régészeti védetség kapcsán - az illetékes Budapesti Történeti Múzeum tudomására. Ezekből az ügyekből csak mintegy

extent or pace of excavations. Recently, the research area has included the entire limes section of the Budapest area both in the former military and municipal territories. The majority of excavations are still related to urban development in the areas that are of archaeological interest or contain protected monuments. In addition to test excavations and comprehensive rescue work preceding construction, investigations are continued at some previously opened sites such as the vicus of the Albertfalva auxiliary fort, in the area of the Viziváros fort and in Budaújlak at the southern and northern edges of the Military town. Excavations in the Civil town have assumed a slower pace as pressure on financial resources for archaeological research increases. Since under present circumstances, the quick publication of detailed materials is impossible, the demand for expanded, up to date excavation reports has grown greater.

Meanwhile, the conditions at excavations have significantly deteriorated. Large scale development, formerly a state monopoly that provided money for rescue excavations has come entirely to an end. Changes in ownership and numerous private constructions presented the museum with new challenges. Archaeological methods had to become faster, more flexible and intensive as well as target oriented in order to protect the

12 ásátás ill. leletmentés származott az 1994 évben. Ezeket a feltárásokat annak szellemében végeztük, hogy Magyarország is aláírta az Európa Tanács a Régészeti Örökség Védelméről szóló Máltai Egyezményt. Az egyezmény 6. cikkelye tárgyalja a Régészeti Örökség védelmének pénzügyi alapjait, mely szerint az állami és magánberuházások egyaránt érdekeltek a finanszírozás feltételeinek és intézményrendszerének kialakításában. Ennek a kialakulóban lévő, a szakmai és a megbírói - beruházói szempontokat egyaránt szem előtt tartó rendszer egyik elemének kell tekintenünk ezt a most induló sorozatot, amely a feltárással lépést tartva - a publikációs hagyományokat is figyelembevéve - fotóval és rajzokkal is tudósít a múzeum ásátási tevékenységéről és annak eredményéről.

capital's Roman Period heritage. Of the 400 - 500 requests for building permission handled yearly by the district councils of the six Buda districts where the Antique town of Aquincum lies hidden, approximately 200 construction sites fall within the province of the Budapest History Museum in connection with archaeological protection. Some 12 excavations and rescue operations resulted out of these cases in 1994. We carry out our excavations in the spirit of the European Council's Malta agreement concerning Heritage protection to which Hungary was also a signatory. The sixth article of this agreement sets out the monetary basis for Heritage protection, according to which both the state and private investors are equally responsible for financial support and the development of the institutional system. The series launched here should be considered as an element within the new research system that takes into consideration the viewpoints of both excavators and developers. Keeping up with the pace of excavations and maintaining traditional publication standards (including photographs and drawings), this series presents the museum's excavation activities and results.

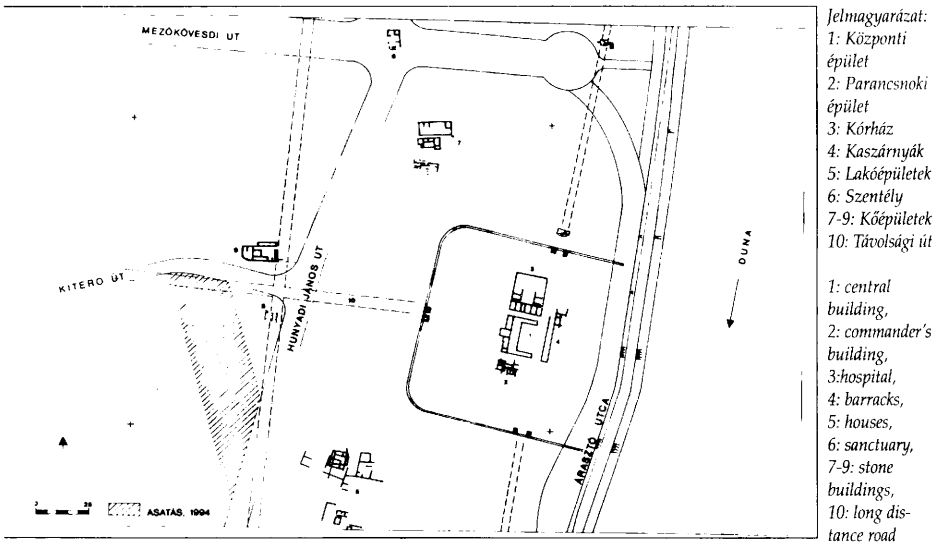
Zsidi Paula
Director
Aquincum Museum

Az albertfalvi auxiliaris tábor vicusának 1994. évi feltárása

A BTM Aquincumi Múzeumának 1994.évi ásátási tevékenysége érintette Budapest XI. kerületének déli részét, Albertfalvát is. Ez a terület közel fél évszázada régészetileg és műemlékileg védett. /Műv. Min: 8630-80305/55 és az OMF 2238/1973.sz. határozatok alapján/. Az albertfalvi védett terület jelenleg beépítetlen mező, amelyet északon a Mezőkövesdi út, nyugaton a vasút, keleten a Duna, délen a régi albertfalvi temető határol. Aquincum és Nagytétény között Albertfalván már az 1940-es években egy árvízvédelmi gát építé-

1994 excavations at the vicus of the Albertfalva auxiliary fort

The excavation activities of the Aquincum Museum branch of the Budapest History Museum effected the southern part of Budapest's XI district. This area has been protected from the point of view of archaeology and monuments for almost half a century. (based on resolutions 8630-80305/55 of the Cultural Ministry and OMF 2238/1973 of the Ancient Monuments Protectorate). At present, the protected territory in Albertfalva is composed of empty fields bounded on the north by Mezőkövesdi street, the railway line on the west, the Danube river on the east

1. kép

se során előkerült a pannoniai limeshez tartozó fontos római kori tábor, a körülötte kialakult római településsel együtt (1. kép). Antik nevét nem ismerjük.

A korábbi ásatások eredményei szerint (NAGY T., Budapest Története.I.köt.Bp.1973. 83-184.) a rómaiak I. Claudius császár (Kr. u. 41-54.) alatt egy 500 fős lovascapatot */ala quinquenaria/* helyeztek Albertfalvára, ahol egy palánktábor épült. Traianus alatt (Kr. u.98-117.) ezt kőtáborrá alakították át és a területét megnagyobbították, mert egy lovasezred */ala militaria/* került ide. Az új tábor mérete 190x210 méter volt. A táborból a korábbi ásatások feltárták a védművek részleteit: vizesárokot */fossae/*, kapukat, tornyokat, stb., a központi és parancsnoki épületet */principia, praetorium/*, a kaszárnyák és a kórház maradványait. A tábor körüli telep mérete 720.000 négyzetméter, amely Aquincum után Budapest legnagyobb összefüggő római települése. A településből tornácok, falfestményekkel ellátott lakóházakat, terrazopadlós fürdőt, szentélyeket, a limesút egy szakaszát úttálmóssal, gazdasági jellegű épületeket, fazekas, fémfeldolgozó és tímárműhelyeket találtak meg.

Az albertfalvi katonai településen az 1. század második felétől több építési periódus maradványai maradtak fent. A tábor és környéke véglegesen a 3. század közepén pusztult el.

and the old Albertfalva cemetery to the south. An important Roman fort belonging to the Pannonian limes, together with the surrounding Roman settlement that developed around it, was uncovered in the 1940's between Aquincum and Nagytétény during the course of the construction of a floodwater dam (Figure 1).

Based on the results of earlier excavations (T. NAGY, The History of Budapest, Volume I., Budapest 1973: 83-184), under the reign of Claudius the First (A. D. 41-54), the Romans stationed a 500 man cavalry unit (*ala quinquenaria*) at Albertfalva where a timber fort was constructed. During the period of Traian (A. D. 98-117) this was turned into a stone built fort, its area significantly expanded, as the result of the major cavalry unit (*ala militaria*) stationed here. The new fort measured 190 by 210 m. Excavations revealed remains of ditches (*fossae*), gates, gatehouses, the central building and headquarters (*principia, praetorium*), barracks and a hospital. The settlement around this fort, which was the second largest after Aquincum within the area of Budapest, covered 720,000 square meters. Features recovered from the area of this settlement included houses with verandas and wall paintings, a bath with terrazzo floors, sanctuaries, a section of the limes road with a road station, buildings having a economic function as well as workshops of potters, blacksmiths and tanners. From the second half of the A.

2. kép

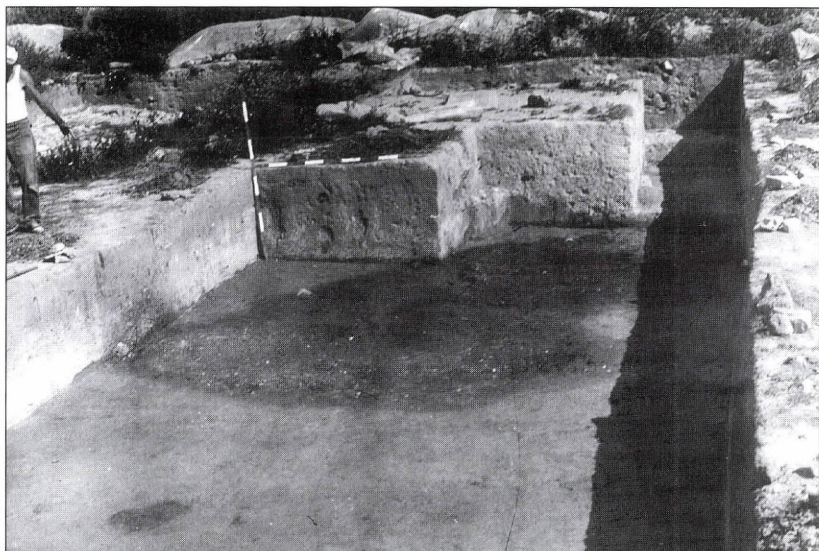
1994-ben is, mint az előző években a főváros 6.számú autópályájának XI.kerületi Hunyadi János út-Szerémi út között tervezett újabb szakasza is érintette az albertfalvi védett területet. (2.kép.) A közel 8 hónapi régészeti munka során a tábortól kb. 150-200 méterre DNy-ra, a tábort körülövező településből /vicus/ 2000 négyzetméter méretű területet tártunk fel.

Ez a terület, a katonai tábortól ÉNy-ra, Ó-Szőnybe /Brigetioba/ vezető 11 méter széles távolsági út déli szélé mentén húzódik. Itt előkerültek a 2.századi kőalapozású, több helyiséges épületek maradványai is, a hozzátartozó járósíntekkel együtt. Alatta, a korai településből néhány négyszögű, lekerekített sarkú és több, cölöpszerkezetű félig földbemélyített

D. 1st century onwards, evidence of several construction periods survived in the Albertfalva military settlement. The fort and its surroundings were destroyed in the middle of the 3rd century.

Similarly to previous years, in 1994 the protected area of Albertfalva was effected by the construction of Highway 6, running between János Hunyadi Street and Szerémi Street in the XI. district (Figure 2). During the almost eight months of archaeological recovery work, 2000 square meters of the settlement surrounding the fort (vicus) were excavated. This site was located 150-200 m southwest of the fort itself.

The excavated area lay along the southern edge of the 11 m wide long-distance road that led to Ó-Szőny (Brigetio) northwest of the military set-

3. kép

lakóházat tártunk fel. (3.kép.) A telepen az említett lakóházakon kívül, kerek alaprajzú lakóhelyeket, kunyhókat és a lakóépületeket kísérő jelenségeket is kibontottuk: gazdasági jellegű épületeket /cölöpházak/, kisebb és nagyobb méretű különböző formájú tároló vermeket, három szabadtéri, kisebb kör alakú kemence és egy közel 50 m hosszan feltárt ipari létesítmény maradványait is.

A település sűrű beépítettsége arra utal, hogy a tábor körüli település egy központi része került most elő a nagy mennyiségű importált és helyben készült változatos leletanyaggal együtt /érmek és kerámialeletek, fémtárgyak, valamint üvegedények stb./.

A fővárosi 1994.évi autópálya-sza-

tlement. Remains of 2nd century stone buildings with stone foundations and several rooms as well as related floor surfaces were found here. Below these, several semi-subterranean houses with rounded corners and timber structures from the period of the early settlement were found (Figure 3). Aside from the aforementioned houses, round habitation features, huts and accompanying settlement features came to light. These included farm buildings (with posts), both large and small storage pits of various shapes, three small open-air, round ovens and an almost 50 m long section of an industrial building. The high density of occupation suggests that it was the central part of the settlement surrounding the military fort which had

kasz építését megelőző régészeti kutatás során előkerült 1.-2.századi településszerkezetre vonatkozó adatok gazdagítják és bővítik a pannoniai segédcsoport /auxiliaris/ tábor körüli telepekről szerzett eddigi régészeti-történelmi ismereteinket.

Mint már említettük, ez a régészeti és műemlékileg védett albertfalvi terület ma még beépítetlen! Magyarországon, a dunai limes mentén jelenlegi ismereteink alapján egyedül itt van lehetőség arra, hogy egy római tábor teljes egészében megkutatható és bemutatható legyen. A régészeti és műemléki munkák kapcsán Budapest egy értékes, nemzetközi hírű, szabadtéri régészeti parkkal, kiállítóhellyel bővített területtel - kultúrközponttal - gazdagodna. A terület értéke ily módon, a régészeti és műemléki jelleg, valamint a település sajátosságai /Duna, jó közlekedési utak stb./ révén a sokszorosára emelkedhet, s ezáltal a főváros mind kulturális, mind pedig anyagi értékben jelentősen gyarapodhat.

been recovered revealing quantities of various imported and local wares with a rich inventory of other finds (coins, ceramics, metal objects, glassware etc.).

Data concerning the 1st - 2nd century settlement organization gathered during the archaeological excavations that preceded the construction of the 1994 section of the municipal highway, contributed additional archaeological-historical information on settlements surrounding the forts of auxiliary military units in Pannonia.

As mentioned previously, the Albertfalva area, protected as it is by both archaeological and ancient monuments regulations, has not yet been developed. As far as we know, this is the only limes section in Hungary where a complete Roman fort can be investigated and presented to the public. In connection with the archaeological work and the reconstruction of ancient monuments, an open-air archaeological park developed according to international standards as well as an exhibition area could be built here. It would be a new cultural center enriching Budapest by multiplying the value of real estate in this part of the capital city (archaeological importance, ancient monuments as well as properties of the modern settlement such as the proximity of the Danube river and important routes). This would add to both the cultural and financial wealth of the capital.

Krisztina Szirmai

A Viziváros római kori beépítettségének kutatása 1991-1994.

A Viziváros területe földrajzi adottságánál fogva az őskortól kezdve kedvező lehetőségeket nyújtott az emberi településre őskori és kelta településnyomok vallanak az időszámításunk előtti évszázadok embereinek itteni életéről.

A római korban e terület nem csupán helyi, hanem a római birodalmi határ, a pannoniai limes kiépülése szempontjából is kiemelkedő jelentőségűvé vált. Az időszámításunk kezdete körüli évtizedekben érte el a hatalmas világbirodalom végső kiterjedését északi irányban, és határává a Duna folyam vált, mely hadászati és kereskedelmi szempontból is összekötő kapocs volt a keleti és nyugati provinciák között. Partvonalán fokozatosan épült ki az a védelmi rendszer /legiótáborok, segédcsapattáborok, őrtornyok/, melyek feladata a barbár törzsek megmegújuló támadásainak visszaverése volt. A fallal, védősáncsal, árokkal körülvett, kezdetben föld-fa konstrukciós, majd később kőből épített táborok meghatározott séma szerint épültek. A nagyjából téglalap alaprajzú táborok falain a négy égtáj felé kapuk nyíltak, ezeket utak kötötték össze. E főutak kereszteződésénél

Research into the Roman Period settlement patterns in the Viziváros area of Budapest between 1991 and 1994

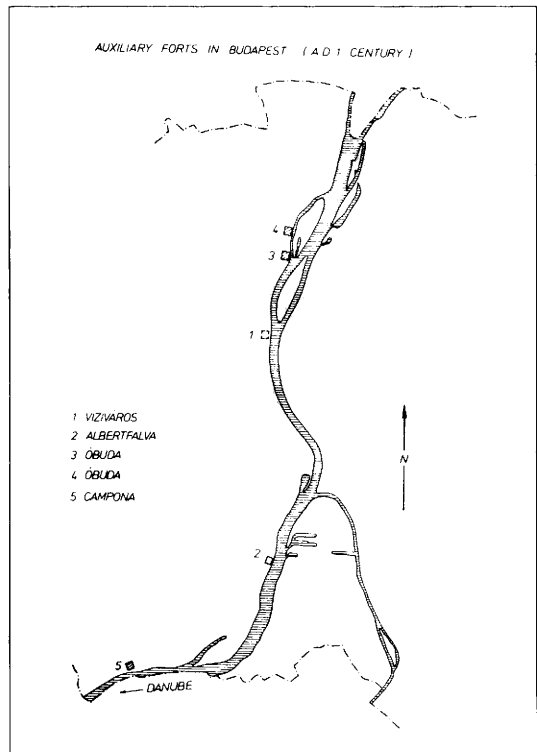
Due to its favorable geographical properties, the Viziváros area has been inhabited since prehistoric times. The centuries before Christ are represented here by the presence of prehistoric and Celtic settlement remains.

During the Roman Period this territory gained in importance beyond its local significance. It became part of the Pannonian limes section of the Roman Empire. During the early decades of the first century the huge empire reached its greatest extent towards the north, the Danube river becoming its northern boundary. The river served as an important link between the western and eastern provinces both from a military and a commercial point of view. Along its banks, a defense system was gradually developed which included forts of both legions and auxiliary units, watch-towers etc. which were supposed to resist renewed attacks by Barbarian tribes. Forts first made from earth and timber then reinforced with stone structures were surrounded by walls, earthworks and ditches following a well-defined scheme. Gates, connected to roads, opened to all four cardinal directions in each of the four corners of forts having a, more-or-less,

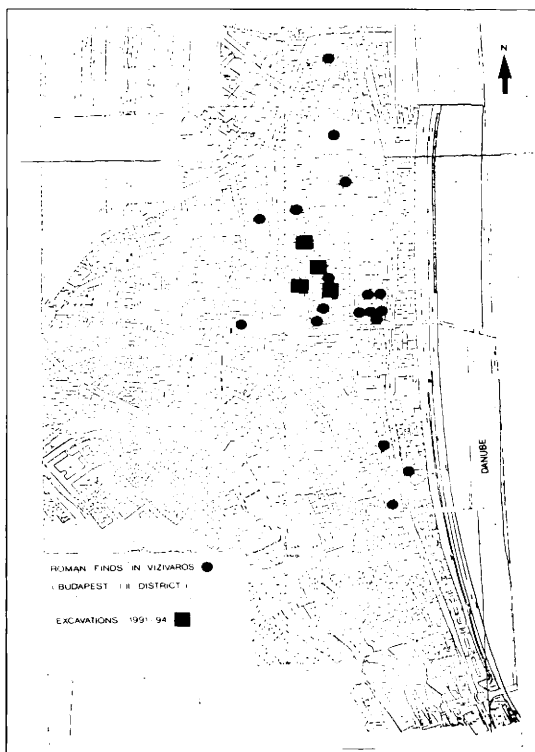
volt a tábor központi épülete, az ún. *principia*. Ennek udvarán tartották a díszszemléket, ítélethirdetéseket. Magában az épületben volt a tulajdonképpeni parancsnokság és a táborosztályok a csapat hadijelvényeivel és a hadipénztárral. A szabályos úthálózattal részekre osztott tábor belsejében meghatározott rend szerint helyezkedtek el a tiszti- és közlegényszállások, a gazdasági épületek stb. A táborok körül rövidesen létrejöttek a már nem szabályos alaprajzú, polgári jellegű települések /*canabae legionis*, *vicus militaris*/, ahol a katonák hozzátartozói, iparosok, kiszolgált katonák telepedtek le. A táborokat jó minőségű utak kötötték össze, melyek mentén húzódnak a korai temetők.

A budapesti Duna-szakaszon, a Nagytéténytől Óbudáig kiépülő táborok sorában (4.kép.) a legkorábbi a Bem tér környékére helyezi a kutatás. Mivel védműveit eddig nem sikerült megtalálni, pontos fekvése egyelőre nem határozható meg. Az 500 főnyi lovas katonának helyet adó lovas segédcsoport /*ala*/ tábor első helyőrsége a Dalmáciából Kr.u. 50 körüli idevezé-

oblong shape. The central building in these settlements (*principia*) lay at the crossing of the two roads. Military parades and announcements of sentences were organized in the courtyard of this building. The military headquarters and the fort's sanctuary housing the military unit's insignia and cash lay within the building. The locations of officers' lodgings, barracks, economic buildings etc. followed a clearly defined pattern within the area of the fort that was divided

4. kép

5. kép

nyelt *ala Hispanorum I* nevű csapat volt. Ezt a csapatot a Noricumból érkezett *ala I Hispanorum Auriana* váltotta fel, mely a 2. század első évtizedéig állomásozott itt, majd Raetiába helyezték át.

A katonai település emlékei a Vizivárosban már több helyütt napvilágra kerültek (5.kép). Az *ala* tábor katonáinak sírkövei nagyjából a mai Fő utca vonalában haladó limes út mentén kerültek elő. A Csalogány utca és a Gyorskocsi utca sarkán egy

by a regular road system. The forts were soon surrounded by settlements with irregular layouts and of civilian character (*canabae legionis*, *vicus militaris*), occupied by the families of soldiers, craftspeople and retired soldiers. The forts were connected by good roads, along which the cemeteries were laid out.

Research has identified the fort near today's Bem Square as the earliest within the series of forts that spread along the Danube's Budapest section between Nagytétény in the south and Óbuda in the north (Figure 4). The first personnel in this fort housing a 500 man cavalry *ala* was provided by the

unit named *ala Hispanorum I* that was dispatched here from Dalmatia around A. D. 50. This unit was replaced by the *ala I Hispanorum Auriana* which arrived from Noricum and then was moved on to Raetia during the first decade of the A. D. 2nd century. Monuments from the military settlement have come to light at various points around the Viziváros settlement (Figure 5.). Tombstones of soldiers from the *ala* fort have been found along the limes road that lay,

nyugat felé, a Pasarét irányába elágazó utat és épületrészleteket tártak fel épületalapozás közben, az 1940-es években. A Gyorskocsi utca és Medve utca között észak-déli irányú út, valamint épületrészletek és járósíntek kerültek napvilágra. A Külügyminisztérium új épülete alatt, és ettől nyugatra út- és csatornarészleteket, épületfalakat és egy római kori cölöpköteg nyomait figyelték meg leletmentés során. A Medve u. 42. számú telken római épületrészleteket, a Horvát u.12-26.sz. telkeken római kemencéket, a Fő u. és a Ganz u. sarkán fürdőhelységes, falfestményes épületek részleteit tárták fel.

Az újabb kutatások 1991-ben, a Külügyminisztérium tervezett bővítéséhez kapcsolódóan indultak meg. A Gyorskocsi u. 26. sz. telken, a Külügyminisztérium költségén végzett ásátás során újabb római kori út- és épületrészletek, padló- és járósíntek kerültek napvilágra. Az előkerült falfestménytöredékek a hajdani épületek gazdag díszítéséről tanúskodnak. A járósíntek alatt még korábbi faszervezetű építmény maradványait találtuk meg. Az előkerült leletanyagból a gazdag kora-római kerámia anyag, a fibulák/ruhakapcsoló tűk/, és érmeek említésre méltóak. Különösen jelentősek az Itáliából és Közép-Galliából származó import luxuserámia, az ún. terra sigillata töredékek.

more-or-less, under today's Fő Street. An access road running to the west (in the direction of Pasarét district) as well as remains of houses were uncovered at the intersection of Csalogány and Gyorskocsi Streets as the foundations of a building were dug during the 1940's. A road running north - south and additional house remains with floor surfaces came to light in the area between Gyorskocsi and Medve Streets. Under the building of the Foreign Ministry and in the adjacent area to the west, sections of a channel, walls of buildings and traces of a bunch of Roman Period posts were observed during the course of rescue excavations. Remains of Roman Period building were identified at lot 42 Medve Street while Roman Period ovens appeared at lot 12-26 Horvát Street. At the corner of Fő and Ganz Streets details of a house with bath and wall paintings were excavated.

Recent research started in 1991, in connection with the planned expansion of the Foreign Ministry. At lot 26 Gyorskocsi Street, excavations financed by the Foreign Ministry revealed additional sections of Roman Period roads and buildings, floors and habitation surfaces. Fragments of wall paintings brought to light here bear witness to the rich way in which these buildings could be decorated. Remains of an additional wooden house structure were found below these habita-

Az 1991-es kutatások eredményei alapján, a Budapesti Történeti Múzeum költségvetéséből, ill. a II. kerületi Önkormányzat támogatásával folytatódtak a feltárások 1992-ben, a fenti telken. Az előkerült újabb épületrészletek és leletanyag igazolta a feltevést, hogy itt egy jelentős római kori település maradványait találtuk meg, mely az eddigi ismereteinkkel ellentétben még a 4. században is fennállt.

E feltárással egyidőben, a Medve u. 22-30. sz. telken régészeti objektumokat rongáltak meg egy magánépítkezés földmunkáival. Az építkezés felfüggesztése után végzett kutatások a római kori település újabb fontos részleteit tisztázták. Ennek során utakat, terrazzópadlós, falfestményes épületek részleteit tártuk fel.

Az újabb kutatások alapján a Budapesti Történeti Múzeum kezdeményezte a veszélyeztetett telkek régészeti védettség alá helyezését, hogy a várható építkezések megkezdése előtt azok kutatása megtörténjen.

A régészeti védettség jogerőre emelkedése előtt indult meg a Középeurópai Hitelbank építkezése a Medve u. 4-14. sz. telken 1994 januárjában. Így itt a kutatásokra csak részleges lehetőség nyílt. Azonban így is számos olyan fontos adat birtokába jutott a régészeti kutatás, amely a további munkák szempontjából igen nagy jelentőségű volt. Az előkerült utak és épületrészletek

tion surfaces. Of the artifactual material collected here the rich assemblage of early Roman Period sherds, fibulae and coins are worth mentioning. Fragments of Samian ware, a luxury product imported from Italy and central Gallia, are especially significant.

On the basis of the 1991 results, excavations continued at this site in 1992. That work was financed by the Budapest History Museum and the Local Government of the capital's II District. The newly recovered house remains as well as artifacts supported the hypothesis that a significant Roman Period settlement had been found here which, in contrast to our previous understanding, survived here until the 4th century.

Simultaneously with these excavations, earth moving damaged archaeological features as the result of private construction at lot 22-30 Medve Street. Research carried out following the suspension of construction work revealed new, important details of the Roman Period settlement. During this work details of roads as well as buildings with wall paintings and terrazzo floors were brought to light.

On the basis of recent investigations, the Budapest History Museum initiated the archaeological protection of the lots at risk in order to guarantee that future construction will be preceded by archaeological rescue work.

The construction of the Central European Credit Bank started at lots 4-

lehetővé tették a római kori település szerkezet rekonstrukcióját a Csalogány u. - Medve u. - Kacsá u. - Gyorskocsi u. térségében, mely a környező telkeken prognosztizálható régészeti leletek szempontjából is alapvető jelentőségűek voltak. Az előkerült gazdag kisleletanyag /érmek, terra sigillaták/ Pannónia római kori megszállásának kérdéséhez szolgáltat fontos adatokat.

1994. május-november folyamán, a Medve utcai iskola bővítését megelőzően került sor a Medve u. 9-13. sz. telken régészeti kutatásra a II. kerületi Önkormányzat finanszírozásával. A feltárás eredménye minden várakozást felülmúlt (ld. a címlapon).

A törökkori és újkori bolygatások ellenére olyan jó állapotban megmaradt római kori út- és épületrészletek kerültek napvilágra, melyhez hasonlóak Budapest területén csak az Óbudai legiótábor és az Aquincumi polgárváros területén láthatók. A kelet-nyugati irányú 5 m széles, nagyméretű mészkőlapokkal fedett csatornás út mellett elhelyezkedő épület fala több, mint 20 méter hosszan megmaradt. (6.kép.) Felmenő falai átlagosan 60 cm magasan állnak. Több helyiségsorát tudtuk megfigyelni, melyet már a római korban többször átépítettek. A legkésőbbi átépítésből egy padlófűtéses helyiség fűtőfolyosójának részlete került napvilágra, a padlót tartó oszlopok maradványaival. Az ebből előkerült

14 Medve street in January 1994, before the legal procedure of archaeological protection was accomplished. Consequently, only partial archaeological recovery was possible in that area. Even this way, however, numerous data could be recorded which gained significance during the course of subsequent archaeological investigations. The roads and building remains discovered made the reconstruction of Roman Period settlement structure possible in the area of Csalogány, Medve and Kacsá streets which is of fundamental importance from the viewpoint of prognoses concerning future research in the neighboring lots. The rich assemblage of small finds (coins, Samian ware) brought to light here contribute important data to the problem of the Roman Period occupation in Pannónia.

During May to November 1994, lots 9-13 at Medve Street were investigated prior to the expansion of the Medve Street School. This work was financed by the local authority of the capital's district II. The results of these excavations far surpassed any expectations (see cover page).

In spite of Turkish Period disturbances, numerous details of well preserved Roman Period roads and buildings were brought to light. Similar finds in the Budapest area are known only in the Óbuda legionary fort and the Aquincum civil town. The 5 m wide road running east to west

6. kép

falfestménytöredékekből az épületek belső kiképzésének gazdagságára tudunk következtetni. Egyedülálló az az első századi, kilenc darabból álló arany éremkincslet, mely egy újkori pince padlója alatt 40 centiméterrel került elő, s egy agyagfalban volt elrejtve. (7. kép.) A római kor legkésőbbi szakaszából néhány sír került feltárrásra. Az előkerült igen gazdag kisleletanyag elsősorban a történelmi kutatás számára nagy jelentőségű. Az 1994-es kutatásokkal

was accompanied by drainage and covered with slabs of limestone. Several walls of the building located along this road were preserved within a 20 m long section (Figure 6). The average height of wall remains was 60 cm. A row of several rooms could be observed which had already been rebuilt several times during the Roman Period. Remains of a heating channel and support pillars from a room with hypocaust heating represent the last phase of reconstruction. Fragments of wall paintings recovered from this house provide evidence of the rich internal decoration of these buildings.

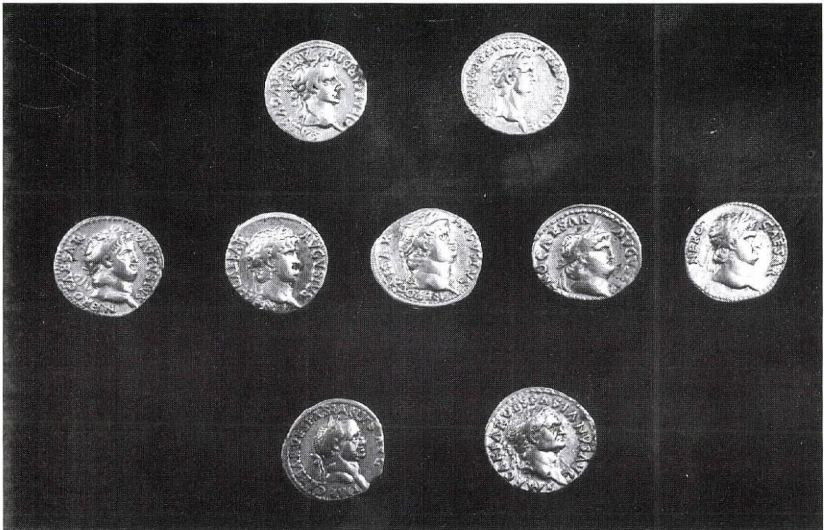
The 1st century hoard containing nine gold coins found hidden in a clay wall 40 cm below the floor of a modern cellar may be considered unique (Figure 7). The latest phase of the Roman Period was represented by a few graves recovered in the same area. The very rich assemblage of small finds collected at this site is especially important from the viewpoint of historical research. Some two thirds of the area occupied by the 1994 constructions could be covered by archaeological research. The

a beépítendő telek mintegy kétharmadát sikerült feltárni.

A romok igen jó állapota indokolta tette azok műemléki védetség alá helyezését, mely folyamatban van. Ezek ideiglenes megóvását /részleges visszatöltés, téliesítés/ a Budapesti Történelmi Múzeum biztosította, de további sorsuk, ill. a telek többi részének feltárása még bizonytalan. Azt azonban elmondhatjuk, hogy a kutatások eredményeként a II. kerület és egyben a Főváros nemzetközileg is jelentős műemlékkel gazdagodott.

unusually good preservation of ruins justified their protection as ancient monuments. The legal procedure is under way. Temporary protection (partial reburial, protection against winter frost) was ensured by the Budapest History Museum. The future of these monuments, as well as investigations in the protected area, however, are uncertain. Nevertheless, it may be said that the II. District as well as the entire capital, has become enriched by a monument which has international significance as a result of archaeological research carried out in this area.

Katalin Kérdő

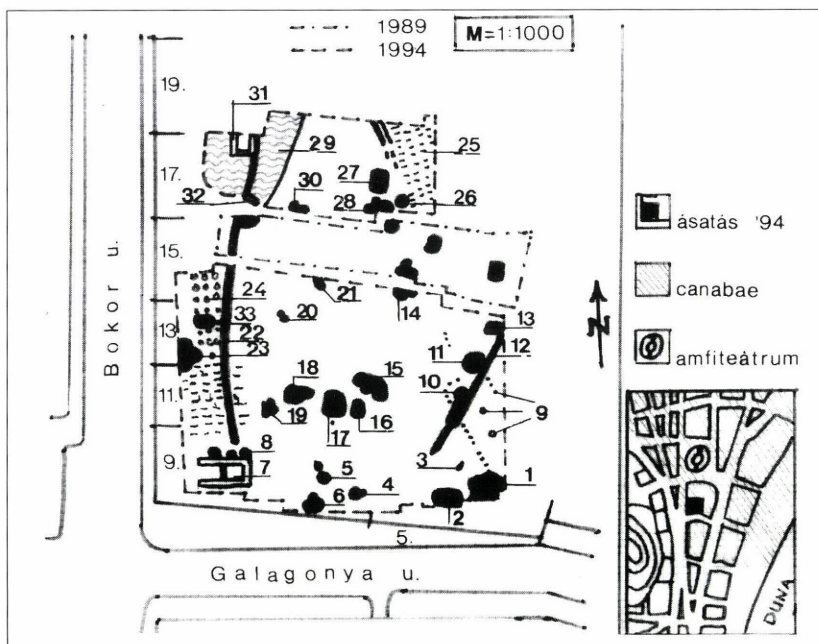
7. kép

Kutatások Budaújlakon, az aquincumi katonaváros déli peremén Óbuda - Újlak

1994 június 27 és december 2 között leletmentő ásatást végeztünk a PROFORM Kft /építkezési vállalkozás/ tulajdonában lévő, régészetiileg védett területen, a Bokor u. 9,11, 13-15, és 17-19. sz. alatt /8. kép/. 1989-ben a terület egynegyedét /kb. 330 m²-t /már feltárta Dr. Gádor Judit és Madarassy Orsolya. Itt és a további kb. 1100 m²-

Research in Budaújlak at the southern edge of the Aquincum military town Óbuda - Újlak

Between June 27 and December 2 1994, rescue excavations were carried out at lots 9, 11, 13-15, and 17-19 on Bokor Street, an area under archaeological protection, owned and developed by PROFORM Ltd. a construction enterprise. One quarter of this territory (c.a. 330 m²) had already been excavated by Dr. Judit Gádor and

8. kép

en, a közeljövőben irodaház épül /mélygarázzsal/. A szükségessé vált régészeti kutatásokat a tulajdonos terhére, átalányfizetés ellenében, 111 teljes munkanap alatt végezték el a BTM kutatói /Dr. Gádor Judit és Pölös Andrea - Középkori Osztály; ill. Hable Tibor - Aquincumi Múzeum/ és a SCAVO Bt. ásatási brigádja (Itt mondunk köszönetet minden munkatársunknak, akik valamilyen formában segítettek ezt az ásatást).

Terepmunkánkat korábbi kutatási eredmények segítették. Elsődlegesen Máriy Erzsébet /területünkől délre végzett/ ásatásait kellett figyelembe vennünk (Régészeti Füzetek Ser. 1. Nr. 43 /1991/ 56-58). A Bécsi út 65, 67, 69, 71, valamint Bokor u. 1, 3, 5. sz. alatti telkeken feltárt kb. 25 m széles és 2 m mély római korú csatorna megjelenése területünk nyugati szélén volt várható (8.kép. 31.obj.), tekintettel nyomvonalának É/ÉK-D/DNY-i tájolására (az idő-közben elhunyt régész nő irányításával készült dokumentáció alapján (in Aquincumi Múzeum). Számíthattunk még a csatorna környezetében, eltérő tájolású cölöpkonstrukciók nyomaira, római kutakra, tárológödörökre, földbe mélyített putrikra, keskeny vizesárokra (Ugyanott: ás. dokum. in 1989). A várakozásoknak megfelelően, most is egy, a római legiótábor *canabae*-jához közeli, elsődlegesen mezőgazdasági jellegű övezetet tártunk fel. 2,5 - 3 m vastag újkori feltöltés alatt, kb. 1 m mély ,

Orsolya Madarassy in 1989. An office building with subterranean parking facilities will be built over an additional 1100 m² surface here in the near future. The necessary archaeological investigations were financed in the form of a lump sum donated by the owner and carried out by the staff of the Budapest History Museum (Dr. Judit Gádor and Andrea Pölös of the Medieval Department and Tibor Hable of the Aquincum Museum respectively) as well as the earth-moving team of the SCAVO enterprise. The help of colleagues who contributed in various ways to this project is acknowledged here.

Field work was facilitated by the results of previous research. Principally, the work carried out by Dr. Erzsébet Máriy to the south of our area of investigations must be mentioned here (Régészeti Füzetek Ser. 1. Nr. 43/1991/ 56-58). The appearance of the c. a. 25 m wide and 2 m deep Roman Period channel identified in lots 65, 67, 69 and 71 of Bécsi Street and lots 1, 3 and 5 of Bokor Street was expected at the western edge of the present excavation area (Figure 8, Feature 31) due to the North/Northeast - South/Southwest orientation of this feature (Based on the documentation prepared under the direction of the late Dr. Máriy). It was also possible to predict the likely presence of post-constructions with different orientations found in the

még újkorral kevert, barna, középkori talajréteg után, 50-60 cm-nyi agyagos, sötétszürke /vagy sötétszürkésbarna/ őshumuszt találtunk. Újkori falkiszedések (8. kép. 7. és 31. obj.), 18.századi mezsgyehatárok, középkori, római és őskori objektumok, mind, ebben a később egyenletesre elszántott horizontban jelentek meg, illetve ez a talaj töltötte meg a mélyebbre /intakt, sárga, meszes/ altalajba ásott mélyedéseket, kutakat. Abontatlan altalaj tengerszint feletti magassága átlagosan 101 m.

Kútjainkban, ettől az értéktől számítva 4,5 m mélyen találtuk az első víztartó réteget, tiszta dunai sódert. Geodéziai hálórendszerünket 5 x 5 m-es négyzetekből szerkesztettük meg; a földmunkát sorban 5, egymástól eltérő méretű és formátumú egységben /ütemben/ végeztük, ezzel segítve az építkezés előmunkálatait.

1. ütem: Az ásatási terület délkeleti sarkában őskori vermet és őskori ház cölöprendszerének maradványait tártuk fel. (8. kép 1. obj. és 9. obj.)

A veremből bronzkori kerámia és bronztűk, a cölöplyukakból szintén bronzkori kerámia került elő. A cölöprendszer hosszanti oldalait, keskeny "V" keresztmetszetű római árok /12. obj./ vágja át délnyugat felől. Az őskori verem és a keskeny árok között Kr. u. 2. századi hamvasztott /szórt/ rítusú római sírt találtunk (

neighborhood of this channel, as well as Roman Period wells, storage pits and semi-subterranean houses and narrow water-ditches (Ibid. excavation documentation 1989). As was expected, a strip from a primarily agricultural settlement located close to the legionary fort's canabae was encountered below a modern fill 2.5 - 3 m in thickness. The next layer was approximately 1 m deep made up of brown medieval soil mixed with modern remains. Following this, a 50-60 cm thick layer of dark grey clay (or greyish brown) ancient humus was found. Modern wall deconstructions (Figure 8, Features 7 and 31), 18th century hedges, medieval and Roman Period features were all visible in this layer which had been evenly plowed. The same soil filled deeper features (depressions, wells) dug into the intact (yellow, CaCO₃ rich base). The altitude of intact subsoil was 101 m above the present sea level.

The first water sealing layers made of clear Danube gravel were found 4.5 m below the aforementioned subsoil surface. The geodesical grid system was composed of 5 by 5 m squares. Earth moving was carried out sequentially in five units of different sizes and shapes (stages) in order to facilitate preparations for the construction work.

Stage 1: A prehistoric storage pit and the post system of a prehistoric house were recovered in the southeastern

8.kép. 3. obj.). Az emberi hamvakat bronzveretes, -füles (9. kép) faládikában, mellékletekkel együtt /agyagmészes, fazék, bronzeszközök/ tették el. A piskóta alakú sírgödör, hasonlóan a 12. objektumhoz, ÉK-DNY-i irányban fekszik. Ettől délre kb. 3x2,5 m-es, szabálytalan, keletnyugati tájolású, 1 m mély beásást bontottunk ki / 2. obj. /, mely hasonlóan az 1. obj.-hoz egy újkori falkiszedés alatt feküdt. Közepén 1, négy sarkában, kívül 1-1 cölöp állhatott. Leletanyaga: Kr.u. 1.sz. végére, 2.sz. elejére keltezhető római / ipari és házi / kerámia, üvegyöngyök, vésett díszítésű csonttárgyak és bronzok. A 2.objektumtól nyugatra és északnyugatra 2 római kutat / 4. és 5. obj. / tártunk fel, melyeket alul 1,5 m magasságig egy-egy fahordóval béleltek ki a kútfal védelmére. 23, illetve 12 szál, jó állapotban lévő deszka alkotta a hordók falát, a bronzcsatlakozás szintén fából készülték (A. T.

HODGE Roman Aqueductus and Watter Supply /1992/ 52). Minden dongát épségben emeltünk ki, így konzerválásuk után a hordók helyreállíthatók. A 4. számú kútból nagy mennyiségű kerámiatöredék került elő. A kutaktól délnyugatra lévő ró-

corner of the excavation area (Figure 8, Features 1 and 9). The storage pit contained Bronze Age sherds and bronze pins. The post holes also contained Bronze Age ceramics. The long sides of the post system were transected by a narrow Roman Period ditch with a "V"-shaped cross-section (Feature 12) running in a southwestern direction. An A. D. 2nd century, Roman scattered cremation grave came to light between the prehistoric storage pit and the narrow ditch (Figure 8, Feature 3). The human remains were buried in a wooden case with bronze fittings (Figure 9.) together with grave goods that included a clay lamp, a pot and bronze implements. The roundish grave had two indentations along its long sides and was oriented northeast-southwest, similarly to Feature 12. South of the grave, a 3 by 2.5 m, 1 m deep amorphous feature (Feature 2) with a east-

9. kép

mai hulladékgyödör (8.kép. 6. obj.) felét délről egy Árpád-kori kemence hamuzögödörével bolygatták meg. A középkori leletanyag között római tegulatöredékeket találtunk. Hasonló keveredést figyeltünk meg a 18. obj. esetében is ; Árpád-kori gödör alatt 2 helyen római kori beásást figyeltünk meg. Szabálytalan négyzet alakú / 3 x 2,8 m / gödre van a 17. objektumnak. Putri, vagy gödörház lehetett, déli előterében hatalmas cölöppel. Pusztulási rétegének tetején Hadrianus-érmét /*sestertius*/ találtunk, előlapján a császár felesége, Sabina képmásával (10.kép.) (D.R. SEAR, Roman Coins and their Values, London 1970, 141; 1093 A; R.I.C. 1020; BMC 1882) az objektum aljáról ép főzőedény került elő.

10. kép

A 15. és 16. obj.-okkal együtt ez is az Kr.u. 2.század első felében pusztulhatott el, ezt tanúsítják a belőlük előkerült dél-galliai terra sigillata töredékek.

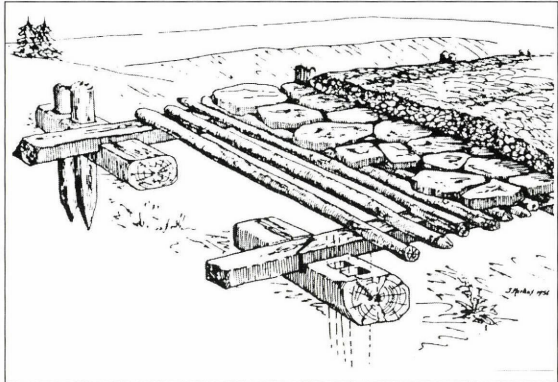
west orientation was opened. Similarly to Feature 1, it lay below a wall removed during the Middle Ages. There was a post hole in the middle of this feature and four others outside its four corners. The artifactual assemblage of this feature included Roman Period (both industrial and domestic) ceramics dated to the end of the 1st and the beginning of the 2nd century accompanied by glass beads, bone artifacts decorated by chiseling and bronze objects. Two Roman Period wells (Features 4 and 5) were uncovered to the north and northwest of Feature 2. Each of these were lined with wooden barrels at the bottom in order to protect the well's wall. These barrels were made from 23 and 12, well preserved planks respectively. They were held together by wooden hoops (A. T. HODGE Roman Aqueductus and Water Supply /1992/ 52). Each of the staves were lifted up in one piece so that the barrels could be reconstructed following preservation. Quantities of ceramic sherds were recovered from well 4. Half of the refuse pit located south of these wells (Feature 6 in Figure 8) was disturbed by the ash-pit of an Árpád Period oven. Roman Period brick fragments were found among the medieval material. A similar mixing was observed in the case of Feature 18 as well. Roman features were observed below Árpád Period pits in two cases. Feature 17 is a pit with an

2.ütem: Melyben középkori falkiszedéseken és 2 középkori tűzhely maradványon kívül /a 18. és 22. obj. mellett/, néhány római hulladékgyödröt tártunk fel /14., 20., 21. obj-ok/.

3.ütem: Az ásatási terület délnyugati sarkában, egy újkori pince /7. obj./ alapjaitól északra, római korú beásásokat /8. obj./ és egy keskeny, "V" keresztmetszetű vizesárkot találtunk /22. obj./ .

Ennek két oldalán északi irányban haladva, először keskeny, piskóta alakú, halvány /szürke/ foltok, majd hatalmas cölöpök nyomai jelentek meg a sárga altalajban /24. obj./ . Utóbbiakból alig került elő lelet. A 23. és 33. számmal jelzett beásásokban igen sok szenült vagy ép állatcsontot és Kr.u. 2.sz.-i kerámiát találtunk. A 23. legfelső rétegéből ismét Hadrianus-érem került elő.

4.ütem: A terület északkeleti nyegyedében, sűrű, szabályos szerkezetű "talpfa"-rendszer mély nyomait (25. obj., 12.kép.) (WHITE, Greek and Roman Technology London,1984; J. MERTENS, in Industrie no. 10, 1955 p.39. alapján) bontottuk ki, melyek egykor lecövekelt rönkjei valamilyen komolyabb felépítményt, utat (11.kép)

11. kép

irregular square shape measuring 3 by 2.8 m. It may have been a semi-subterranean dwelling or pit house with an enormous post in the front section. A Hadrian coin (*sestertius*) was found on the top of its destruction layer with the portrait of the emperor's wife, Sabina on its front facet /Figure 10/ (D.R. SEAR Roman Coins and their Values, London 1970, 141; 1093 A; C. 65; R.I.C. 1020; BMC 1882) An intact cooking pot was found at the bottom of this feature which may have been destroyed together with Features 15 and 16 in the first half of the A. D. 2nd century as is shown by sherds of southern Gaulish Samian ware found at the bottom.

Stage 2: In addition to medieval wall removals and the remains of two medieval fireplaces (in the proximity of Features 18 and 22), a number of Roman Period refuse pits (Features 14, 20 and 21) were excavated.

12. kép

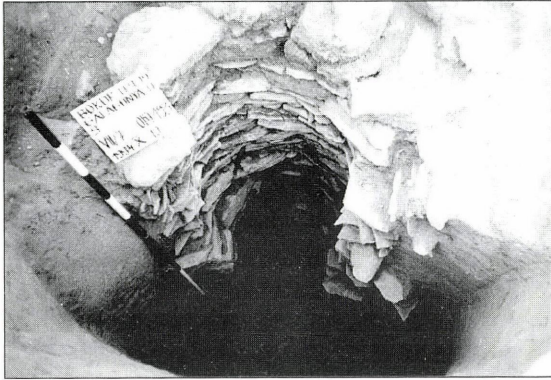
vagy épületet hordoztak. A konstrukció nyomvonalát délkeleten, 4 m mély, kövezett későrómai kút /26. obj./ vágja át (13. kép=193.obj., 1d. még 8. kép: jobbra, fent). Ennek palás kövekből kirakott aknája kiváló állapotban maradt meg, betöltéséből pedig ép vízeskorsó és nagyon sok kerámia-töredék került elő. Tőle keletre további két kútaknát tártunk fel /28. obj./, egyikükben újabb fahordó maradványaival. Ezekről északra téglalap alakú, egykor szintén cölöppökkel körülvett római beásást

Stage 3: Roman Period excavations (Feature 8) and a narrow water ditch with a "V"-shaped cross-section (Feature 22) were found in the southwestern corner of the excavation area north of the foundations of a modern cellar (Feature 7).

Moving toward the north along the two sides of the ditch, first narrow light grey spots with indentations then large post holes occurred in the yellow subsoil (Feature 24). These latter hardly contained any finds. Features 23 and 33, on the other hand, contained a number of carbonized and well preserved animal bones as well as ceramics from the A. D. 2nd century.

The uppermost layer of Feature 23 contained a Hadrian coin as well.

Stage 4: In the northeastern quarter of the excavated area the deep traces of a dense wooden tie system (Feature 25, Figure 12, WHITE Greek and Roman Technology London, 1984; J. MERTENS in Industrie no. 10, 1955 p.39. after) were brought to light. The timbers fastened by posts must have belonged to a rather serious structure at the time of their construction which supported either a road (Figure 11) or a building. The traces of this construction were transected by a 4 m deep,

13. kép

bontottunk ki. A 30. és 32. objektumoktól /Árpád-kori beásásoktól/ keletre, a sárga altalajban, barnásfekete, agyagos iszap jelezte, hogy megtaláltuk a Máriy Erzsébet által korábban már feltárt nagy csatornát vagy annak egy mellékágát /29. obj./, melynek 16 m szélesre kiserkeszthető, legmélyebb pontján 1,5 m-es árka erős ívben fut a Bokor utca /esetleg a Bécsi út/ alá. Az iszap tetején Kr.u. 4.sz.-i bronzérmét találtunk, az újkori pincétől /31. obj./ délre, a korábban említett kis árok /22. obj./ nyomvonalától nyugatra, melyet itt, a már betöltött nagy csatornába ástak bele.

5.ütem: Az ásátás kezdetén még lazott házrész elbontása után folytathattuk a 12. objektum / keskeny római korú árok, és az őskori cölöprendszer feltáratlan részeinek vizsgálatát / 9. obj. /. További két kerek / 10. és 11. obj./, valamint egy, szabálytalan téglalap alakú verem sza-

stone-lined Late Roman Period well (Feature 26) towards the southeast (Figure 13: Feature 193, see also Figure 8 upper right section). The slate-lined shaft of the well was extremely well preserved. Its fill contained an intact water jug and quantities of ceramic fragments. Two additional wells (Feature 28)

were excavated east of this feature. One was lined with a wooden barrel. Another Roman Period oblong feature, surrounded by post holes, was excavated north of these wells. East of Features 30 and 32 (Árpád Period pits) brownish silt with a high clay content in the light yellow subsoil indicated that the channel excavated previously by Erzsébet Máriy or at least a side branch of it had come to light there (Feature 29). The ditch of this channel could be delineated showing it was 16 m wide with a depth of 1.5 m. It runs in a characteristic arch below the present surfaces of Bokor or perhaps even Bécsi Street. A bronze coin datable to the A. D. 4th century on top of the silt south of the modern cellar (Feature 31) and west of the traces of the aforementioned small ditch (Feature 22) was dug into the channel after it had filled up.

Stage 5: Studies of another narrow Roman Period ditch (Feature 12) and

kítja meg a keskeny árkot, betöltésükben az árokénál későbbi leletanyaggal. A terület hagyományosan mezőgazdasági rendeltetésére nyolc, kövezett újkori kút utal.

of the unexcavated prehistoric post system (Feature 9) could be continued when the modern building standing in the excavation area was finally demolished. The narrow pit was intersected by two additional round features (10 and 11) and an amorphous oblong-shaped storage pit. Artifacts recovered from their fill are later than the finds that came to light from the ditch. The traditionally agricultural function of this area is indicated by the evidence of eight modern stone wells.

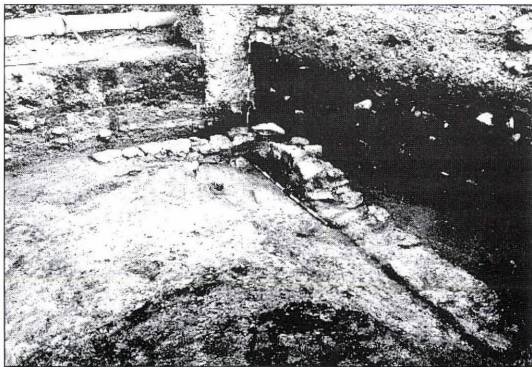
Tibor Hable

Feltárás az aquincumi katonaváros délkeleti régiójában

A Budapest, III. Dugovics Titusz tér 13 - 17.sz. alatti területen beépítés előtt hosszabb távra tervezett kutatási program keretében kezdtük meg 1994. szeptember végén a régészeti munkát. Az idei évre előirányzott összeg öt hetes ásatást tett lehetővé. A római kori topográfia szempontjából is igen kiemelt helyen levő telken és környékén korábban is végeztünk leletmentő és szondázó kutatásokat, illetve megfigyeléseket. Ezeknek eredményeit megerősítik és kiegészítik a teljes feltárás igényével megkezdett kutatás első szakasza alapján megfogalmazható tapasztalatok. A Kr. u. 2-3. században a mai Flórián tér környékén levő legiótábor előterében, az ún. katonavároshoz (*canabae*) tartozó területen nagyobb lakóházak álltak. A legkorábban itt épült kőfalú épület alapfalait csak részben sikerült feltárnunk, pontos alaprajzának és építési idejének tisztázása a következő ásatási szezon egyik feladata lesz. Bizonyos azonban, hogy elpusztulása után a területet elegyengetve a korábbi épülettől teljesen

Excavations in the southeastern area of the Aquincum military town

Archaeological work began preceding construction in lots 13 to 17 in Dugovics square in Budapest's district III at the end of September 1994 as part of a long term research program. Financing that year was sufficient for five weeks of field work. Rescue and test excavations as well as field observations have taken place previously in this lot and its surroundings which are of eminent importance from the viewpoint of Roman Period topography. Results from that work were confirmed and complemented by experience gathered during the first phase of these planned excavations aimed at full recovery. During the A. D. 2nd and 3rd centuries, relatively large houses stood in the *canabae* in front of the

14. kép

15. kép

legionary camp that was located in the area of present day Flórián Square. Foundations of the earliest stone building erected here could only be partially excavated. The clarification of its exact plan as well as precise dating will be one of the tasks left for the following excavation season. It is certain, however, that

eltérő alaprajzú, igényesebb kivitelű házakat emeltek (14. és 15. kép). Falazatuk egy része a jellegzetes ún. "halszálkamintás" (*opus spicatum*) technikával készült, s a padlófűtés szerényebb, fűtőcsatornás változatának maradványát is feltártuk az egyik helyiségben. A falakat - az omladékból kibontott töredékek alapján - vörös, fehér okkersárga és türkizkék színekkel mintázott falfestmények díszítették. A ház berendezéséből mindössze egy bútorhoz tartozó bronz töredék maradt meg, sejtetve az itt élők tehetősebb voltát. Az épületektől délre, nem eredeti felállítási he-

16. kép

lyén került elő egy ép oltárkő (16. kép) melyet az aquincumi legio, a *legio II. Adiutrix* egyik tisztviselője, *Marcus Aurelius Ingenuus cornicularius* állíttatott Iuppiter tiszteletére. A későbbi korokban az omladozó épületeket részben lerombolták, a maradványokat többször elplanírozták, részben a még álló falakat alapfalaként felhasználták.

once this building had been destroyed, more sophisticated variously oriented houses were built on the leveled surface (Figures 14 and 15). Their walls were made using the characteristic, so-called herring bone (*opus spicatum*) pattern. A modest form of hypocaust heating could be identified on the basis of heating channels found in one of the rooms. As is shown by fragments recovered from the rubble, the walls were decorated with paintings in red, ochre, white and turquoise colors. Only a surviving bronze fitting represents the furniture from this building. It is suggested the possibility, however, that the inhabitants of this house were relatively wealthy. An intact altar stone was found south of the buildings in a secondary position (Figure 16). It was erected by *Marcus Aurelius Ingenuus cornicularius*, one of the administrators of the *legio II. Adiutrix* in honor of Jupiter. Subsequently, the slowly decomposing buildings were either pulled down and levelled several times or their standing walls were used to make the foundations of new houses.

Annamária Facsády

Római kori beépítettség kutatása az aquincumi katonaváros északnyugati határán

A Hunor utca - Hévízi út - Kunigunda utca által határolt területen, az itt épülő lakópark alapozási munkálatai előtt végeztünk előzetes régészeti feltárást. A kutatás célja az aqu-

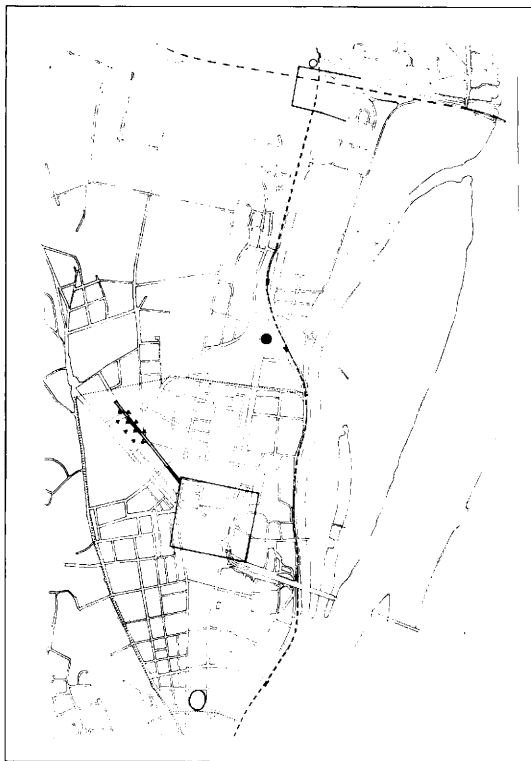
Investigations concerning Roman Period settlement density along the northwestern border of the Aquincum military town

Preliminary archaeological excavations were carried out in the area bordered by Hunor, Hévíz and Kunigunda Streets prior to laying the foundations of an apartment complex there. The aims

of this research included locating the northwestern border of the Aquincum Military town and estimating Roman Period settlement density in the area.

During the course of excavations it became apparent that the border in question may largely have run below today's Hévíz Street, that is, the excavated area lay within military territory but outside the Military town, north of the town's edge (Figure 17).

The western part of this area was located higher up and was inhabited. The eastern area must have been agricultural land but became marshy once Roman river regulation and drainage works were abandoned.

17. kép

incumi katonaváros ÉNy-i határának lokalizálása és a terület római kori beépíttségének tisztázása volt.

Az ásatás során kiderült, hogy a keresett határvonal nagyjából a mai Hévízi út alatt húzódhatott, így a feltárt terület a katonavároson kívül fekszik, a katonai territoriumon, a város szélé-től É-ra (17. kép. A).

A terület Ny-i, magasabban fekvő része lakott, a keleti rész valószínűleg mezőgazdasági területként funkcionált, majd a római vízszabályozás és közműhálózat megszűnése után el-mocsarasodott.

A legkorábbi terepjelenségek relatív kronológia alapján talán még a 2.-3.századi legiótábor előtt létesültek. É-D tájolású, cölöpszerkezetű vályogfalas épületek nyomait sikerült megfigyelni, valamint egy telekhatáron lévő vízvezető árok rövid szakaszát.

A 2. -3. századi legiótábort körülvevő canabae ÉNy-i negyedében az úthálózat kialakítását a tábor É-D tájolása és a Vörösvári völgy természetes ÉNy-DK irányának váltakozása szabja meg. A kétféle tájolás összehangolásának dinamikája egészen a mai óbudai utcák vonaláig nyomon követhető. A mai Vörösvári út, a tábor *porta decumanaján* kivezető római út nyomvonalát követi, ezzel párhuzamos a tábor ÉNy-i sarkából induló út - a mai Hunor utca.

Területünkhöz a legközelebb eső ismert római objektum a Körte utca - Hunor utca - Raktár utca sarkánál lé-

On the basis of the relative chronology of the earliest features, it may be concluded that the settlement must have predated the 2nd-3rd century legionary fort. Traces of North to South oriented wattle-and-daub houses with post structures could be observed together with a short section of a drainage ditch located at the edge of the lot.

Two factors defined the orientation of the road system in the northwestern quarter of the canabae surrounding the 2nd-3rd century legionary fort: the North to South orientation of the fort and the natural Northwest-Southeast direction of the Vörösvár Valley. The dynamic coordination of these two components may be followed up to the present day in the layout of streets in Óbuda. Vörösvári Street follows the line of the Roman road that used to leave the fort's *porta decumana*. A parallel road ran from the fort's North-western corner and corresponds to modern day Hunor street. The Roman feature located closest to the investigated area is a 4th century funerary chapel (*cella trichora*) found at the intersection of Körte, Hunor and Raktár Streets. It is accompanied by remains of buildings from the canabae that represent several periods. These buildings were oriented Northwest to Southeast and opened to the Roman road that preceded Hunor Street and extended beyond the city's border. Ruins of wattle-and-daub as well as stone houses oriented toward this

vő 4. századi sírkápolna (*cella trichora*) s az azt megelőző canabae többperiódusú épületmaradványai. Ezek az épületek ÉNY-DK tájolásúak, s a mai Hunor utcát megelőző római útra nyíltak, amely a városhatáron kívül is folytatódhatott. A megkutatott terület teljes hosszában erre az útra tájolt, ÉNY-DK irányú vályog- és kőfalas épületnyomok, valamint további vízvezető árkok kerültek elő.

A lakott terület idővel egyre keletrebbre terjeszkedett. A 2. sz. elején cölöpszerkezetű vályogfalas házakat emeltek, s már itt megfigyelhető az épületek folytonos toldozgatása K felé.

Ezektől az épületektől K-re egy ugyancsak ÉNY - DK tájolású kőalapozású épület részleteit tártuk fel. Ezt a 2-3. sz. fordulóján átépítették, omlása - pusztulása a 3.sz. második felében következett be. A terület felhagyása időben megegyezik a canabae más pontjain megfigyelt tendenciákkal.

A kétféle tájolású falmaradványok a különböző tájolású úthálózat változtatására engednek következtetni. Az itt megfigyelt jelenségek alapján úgy tűnik, egy legiótábor építése előtt egyszerre, ugyanerre a rendszerre fűződik fel a territorium úthálózata is. A korai, rövid életű, É-D tájolású és a későbbi ÉNY - DK irányú, a 2.sz. elejétől a 3.sz. végéig fejlődő objektumok feltehetőleg a korai és a 2-3.sz. legiótáborok kitzzési rendszerét követik.

road and additional drainage ditches were found along the full length of the excavated area. The abandonment of this area falls in line with trends observed in other parts of the canabae.

The wall remains running in two different directions are indicative of the changes in the orientation of the road system. Phenomena observed at this site suggest that prior to the construction of the legionary fort, the road network of this territory followed the same system. Early, short-lived features oriented North to South as well as subsequent constructions oriented Northwest-Southeast dated to between the beginning of the 2nd and the end of the 3rd centuries

With the advancement of time, the habitation area expanded increasingly toward the east. Wattle-and-daub houses with post structures were erected at the beginning of the 2nd century, and as early as that time, additions were continuously built on their eastern sides.

East of the buildings under discussion here, details of a house with stone foundations oriented Northwest-Southeast were uncovered. It was built at the turn of the 2nd and 3rd centuries and destroyed during the second half of the 3rd century.

Orsolya Madarassy

Kutatások az aquincumi canabae északkeleti peremén

Az aquincumi katonaváros északi peremén (Budapest, III. kerület Szentendrei út-Ladik utca sarok), egy ESSO és közvetlen szomszédságában egy ARAL töltőállomás építését megelőzően került sor a két leletmentésre, amelyek a korábbi évek - a területen folyt aktuális építkezésekhez kapcsolódó - feltárásait kiegészítve, egy eddig a római korban ismeretlen beépítettségű területre vonatkozóan szolgáltak adatokkal. (17. kép. B)

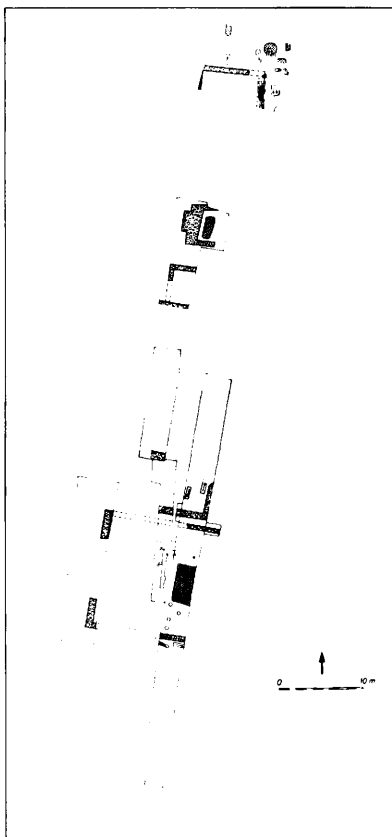
A Kaszás dűlő - raktárréti római kori temető keleti szélén húzódó vízvezeték, az azt kísérő út és a közeli Dunapart között fekvő területen az első leletmentés 1976-ban volt. Ekkor a 11-es főközlekedési út kiszélesítése kapcsán egy, a 2. század közepévéig datálható bizonytalan rendeltetésű épület néhány fala került elő. A leletmentés színhelyétől keletre - ismét csak építkezéshez kapcsolódó leletmentés során - 1984-ben egy korábbi, agyagtéglás-cölöpös konstrukciós építmény egyszer megújított rendszere került elő. Az építmény északi oldalán kelet-nyugati irányú úttest volt, amelybe a 4. század folyamán egy szegényes mellékletű sírt vágtak. A terület északi részén 1992-ben ismét mód nyílt a kutatásra, mi-

Research on the north-eastern edge of the Aquincum canabae

Two rescue excavations took place along the northeastern edge of the Aquincum Military town (Budapest, district III, corner of Szentendrei and Ladik streets) preceding the construction of an ESSO gasoline station and an ARAL station close to it. These excavations completed the picture concerning the previously unknown Roman Period settlement organization in this area that has emerged as a result of continuous rescue work associated with other constructions in the area (Figure 17).

The first rescue excavations in the territory defined by the aqueduct and accompanying road, running along the eastern border of the Kaszás dűlő - Raktárrét Roman Period cemetery, and the nearby banks of the Danube were carried out in 1976. At that time, wall remains from a building of unknown function, datable to the middle or the end of the 2nd century, were recovered prior to the broadening of Road 11. In 1984, rescue excavations brought to light the ruins of a once renewed house with an adobe brick and post construction east of that site. A road running East to West was identified North of this building. This road was disturbed by a 4th century burial that contained only mod-

vel az ESSO töltőállomás építését tervezte a telken. A négy megnyitott felület alapján a terület többperiódusú római kori beépíttségére vonatkozólag kaptunk adatokat (18.kép). Új információt jelentett a 2. század első felére, derekára keltezhető temetőrészlet, melynek 20 feltárt sírjából négy hamvasztásos volt. Két hamvasztásos sírt sírkertet vett körül, s további három kirabolt sírkertet is megfigyelhettünk. (19. kép.) Sajnos a hamvasztásos sírokból csak a rablás után megmaradt, többnyire

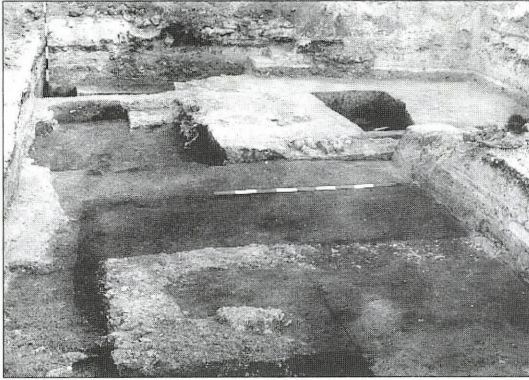

18. kép

kerámiatöredékekből álló leletek kerültek elő. A szegényes mellékletű, sírrablóktól kevésbé bolygatott, zömmel észak-déli irányítású csontvázas sírok a sírkerteken kívül, azok körül helyezkedtek el. A sírok rétege alatt figyelhettünk meg egy mély, észak-déli irányú árkot (*fossa*), amelyet mintegy 50 m hosszan követhettünk.

est grave goods. Research opportunities again opened up in the Northern section of this territory in 1992, since ESSO planned to build a gasoline station on this lot. On the basis of the four excavated surfaces, data concerning several periods of Roman construction activity could be obtained (Figure 18.). New information was provided by details from a cemetery that was dated to the first half of the 2nd century. Four of the twenty burials excavated here were cremations.

Two were contained within burial building. Two similar building, disturbed by grave robbers could be observed as well (Figure 19). Unfortunately, grave goods recovered from the cremation graves consist of only a few finds, mostly sherds, left behind by the grave robbers. The less well endowed inhumation graves were disturbed

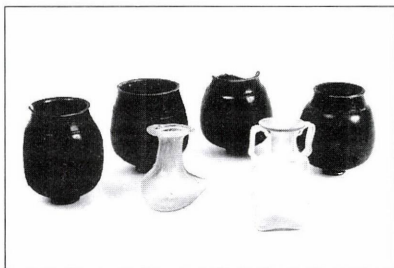
19. kép

E leletmentés kiegészítésére nyílt módunk 1994-ben az ESSO benzinkút kivitelezését megelőzően. Ez alkalommal az 1984. és az 1992. évben feltárt felületeket kötöttük össze egy észak-déli irányú árokkal. Az árokban csaknem elértük a korai sírkeretes temetkezések déli szélét. A mindössze két korai sír egyike a sírkerttel körülvevett hamvasztásos sírok közé tartozott. Meglepően nagy mérete - mérhető oldala mintegy 5 m hosszú volt - valamint a sír betöltéséből előkerült leletek (kalcinált csont, faszén, vas és bronz szegek, kisebb kerámiatöredékek) többszemélyes, helybenégetés (*bustum*) temetkezésre utalnak. E sír kertjén kívül vasalással megerősített fakoporsóba temették el azt a csecsemőt, amelynek arany fülbevalója, valamint a mellékletként a sírba helyezett ivókészlete, üvegedényei alapján (20.kép.) a temetkezést a 2. századra

only to a lesser extent by the thieves. Most of the inhumation graves, oriented North to South, were placed outside but in close proximity to the burial building. Below the strata occupied by graves, a North to South running ditch (*fossa*) was noted. It could be followed for a distance of about 50 m.

The 1992 rescue excavations could be completed

in 1994 preceding the construction of the ESSO gasoline station. At this time a North to South trench could be opened linking the 1984 and 1992 excavation surfaces. This trench extended almost to the Southern edges of the early burial enclosures. One of the altogether two early burials belonged to the cremation graves surrounded by wall. Both its surprisingly large size (the measurable side was approximately 5 m long) and the finds (calcinated bones, charcoal, iron and bronze nails and, small ceramic sherds) recovered from its fill suggest that several persons were cremated on this spot (*bustum*). Outside the burial building, an infant with a gold earring was found buried in a wooden coffin that was reinforced with iron fittings. Grave goods found in this burial (Figure 20.) included a set of glass drinking vessels. On the basis

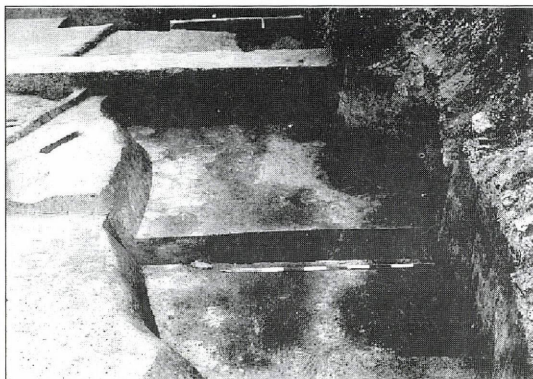
20. kép

lehet datálni. Az árokból előkerültek a későrómai korból származó csontvázas, szegényes mellékletű temetkezések is. A két temetőrétegen kívül feltártuk a korarómai sírok periódusához közeli - valószínűleg megelőző - időszakból származó egymással párhuzamos cölöpsort, amely feltehetőleg összefügg a területen 1984-ben talált megújított agyagfalas építménnyel. Leletanyag a cölöplyukakból nem került elő.

Valószínűleg éppen ezzel az építménnyel kapcsolatos a Ladik utca déli oldalán ezéven folyt másik leletmentés eredményeként megtalált római kori erődítés részlete (21. kép), melynek csaknem 30 méteres szakaszát követhettük nyomon a leendő üzemanyag tartályok helyén nyitott felület északi peremén. A kelet-nyugati irányú, cölöpkötegekkel erősített, gerendákból és agyagtég-lákból épített védmű teljes szélességét nem tudtuk megállapítani, mivel az az úttest alá húzódott. A szerkezetből következtethető szélesség mintegy 5 méter lehetett. Az épít-

of these finds, the two graves cannot date to a time later than the beginning of the 2nd century. The trench also yielded poor inhumation graves from late Roman times. In addition to the two strata in the cemetery, a parallel line of posts was identified that is close in time to the period represented by the early Roman burials (and probably even earlier). It may be hypothesized that these rows of post holes are related to the renewed wattle and daub construction that came to light in the area in 1984. No artifacts were recovered from the post holes.

In all likelihood, a Roman fortification discovered during the course of another rescue excavation on the southern side of Ladik Street (Figure 21.) in the same year, is associated with this building. An almost 30 m long section of this fortification could be followed along the Northern edge of the surface opened in the future place of underground fuel tanks. The fortification system, which ran in an East - West direction, was built of timber and mud bricks and reinforced by bunched posts. Its full width could not be measured since it lay in part below a modern road. On the basis of its structure the original width of this fortification may have been 5 m. Scarce artifactual material (tegula fragments usually lacking a stamp, a tent peg, an iron horse shoe and some ceramic sherds) recovered

21. kép

mény pusztulási rétegéből és környékéről előkerült igen szegényes leletanyag (többnyire bélyeg nélküli tegulatöredékek, sátorcövek, vaspatkó s némi kerámiatöredék) utalnak az épület katonai funkciójára s rövid használati idejére. A védmű *“terminus ante quem”* -jét az a pusztulási rétegbe ázott hamvasztásos síradja, amely a Ladik utca északi oldalán lévő, a 2. század elejére datálható korai római temető legdélebbi sírjának felel meg. Az előkerült védműrészlet valószínűleg abba a topográfiai összefüggésbe tartozik, amelybe az 1979-ben a közelben feltárt dunaparti hídfőállás (Régészeti Füzetek 33 (1980) 36.), a Ladik utca északi oldalán előkerült agyagfalas, cölöpös építmények, valamint az észak-déli mély árok (*fossa*). A terület stratégiai fontosságát, s így a katonai objektumok létesítését is indokolja, hogy egy a Dunába ömlő ter-

from the destruction layer and the surroundings of the construction suggest the military function and short term usage of this feature. The *“terminus ante quem”* of this fortification is provided by the grave that was dug into the destruction layer which corresponds to the Southernmost burial from the early Roman Period cemetery found

on the Northern side of Ladik Street dated to the 2nd century. In terms of archaeological topography, the segment of fortification recovered is most probably part of the bridge head that was found on the bank of the Danube in 1979 (Régészeti Füzetek 33 (1980) 36), the adobe and post structures found on the Northern side of Ladik Street and the deep North to South ditch (*fossa*). The strategical importance and concomitant creation of military features in the area are explained by the fact that this site is located in the proximity of a natural ditch opening into the Danube and near the crossing point to the Danube island on which the Governor's palace was built. This point also coincides with the hypothesized border between the military and municipal territories.

The site could not be completely excavated. Aside from a few test

mészetes árok közelében, a helytartói palotát hordozó Dunasziget egyik átjárójánál fekszik, s éppen a katonai és a municipális territorium feltételezhető határán.

A lelőhely teljes feltárására nem került sor. Csak azokat a területeken folytattunk régészeti kutatást - az információs szondákon kívül -, amelyek az építkezés következtében megsemmisültek.

sondages, archaeological investigations could only be carried out in the areas which were going to be destroyed by subsequent development.

Paula Zsidi

Római épület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül

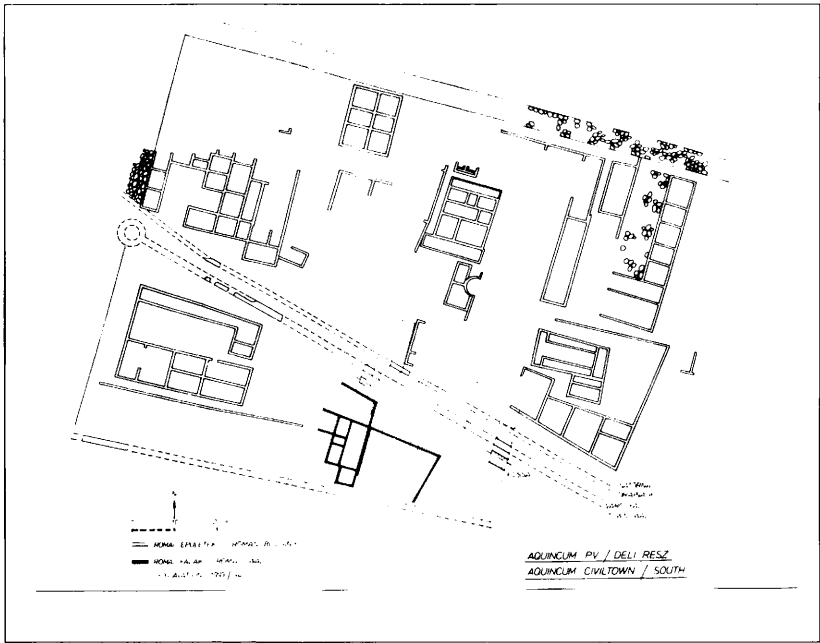
Az Aquincumi Múzeumot körülvevő romterület déli részén (Budapest, III. kerület Szentendrei út 139.) - melyet évtizedeken keresztül katonai lőtérként használtak - egy meglévő modern épület kibővítésére került sor még 1993-ban. A restaurátor műhelynek kialakítandó és raktározási célokat szolgáló új épületszárny alapozása a városfalon kívüli területre esett, melyet a szakirodalom (SZILÁGYI J. jelentése a Budapest Régiségei XV (1950) 308. old.) alapján a római korban beépítetlen területként tartottunk számon. A jelentés szerint 1944-47-ben a polgárvárosnak a déli városfalon kívül előkerült un. *deversorium* épületétől keletre nem volt épület, s a jelentést kiegészítő rajzon is üresen maradt ez a hely. Az új épület alapozásának megkezdésekor azonban meglepetés ért bennünket: a városfalat kísérő vizesárkon kívül, melynek előkerülésével számoltunk, egy eddig ismeretlen, valószínűleg a *deversorium* épületével kapcsolatba hozható beépített terület került elő.

A déli városfal szerkezetének ezen az újabb szakaszán a már korábbiakban is megfigyelt jelenségeket rögzíthettük. Előkerült a kőalapozású városfal építését megelőző korai vizesárok,

A Roman building outside the Southern city wall of the Aquincum Civil town

During 1993, a modern building was expanded in the southern section of the area where Roman ruins had been restored around the Aquincum Museum (Budapest, district III, Szentendrei Street 139). The foundations of this new wing, designed to house an archaeological restoration laboratory as well as storage facilities fell within an area outside the Roman city wall. This area had been considered uninhabited during the Roman Period (report by SZILÁGYI J. in Budapest Régiségei XV (1950) p. 308). According to this report, during the 1944-1947 excavation seasons no buildings were discovered east of the Civil town's *deversorium* building located outside the city wall. This area was left blank even in the site plan attached to the site report.

Phenomena observed previously could also be documented in this newly discovered section of the southern city wall. The moat preceding the city wall with its stone foundations has also been found together with a subsequent ditch that was dug into the fill of the moat. Once this latter ditch had been abandoned the foundations of a wall paralleling the city wall were laid into its rel-

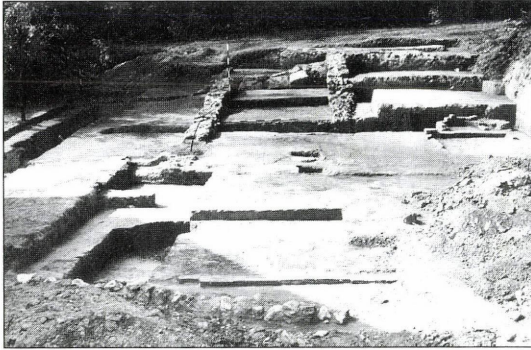
22. kép

valamint ennek betöltésébe ástott későbbi árok. A késői árok betöltésébe, amikor az árok már nem funkcionált, a városfal vonalát követő falat alapoztak, nyilván a lazább, töltött föld miatt, a szokásosnál mélyebben.

Az ettől a faltól délre felszínre hozott épület (22. kép) azonban nem a városfal vonalát követte, hanem a városba bevezető főútvonalra tájolták. A legalább három nagy építési periódust mutató épület nyolc helyiségét tártuk fel. A magasabban fekvő nyugati helyiségsor (23. kép) falainak egy része kiszedett állapotban került elő. E helyiségsor két szobájának padlóját há-

atívely loose fill at a depth greater than was usual for that time.

The building brought to light South of this wall (Figure 22), on the other hand, did not follow the line of the city wall but was oriented along the main road leading into town. Eight rooms of this building, representing at least three major construction periods, were found during the course of excavations. The row of rooms located at a somewhat higher elevation in the Western section is represented mostly by wall remains that have been largely removed (Figure 23). The floors of two rooms within this row of features were made of terrazzo

23. kép

romszor megújított terrazzópadló borította. E magasabban fekvő épület szárny déli részéből néhány lépcső vezetett, a talaj természetes lejtését kihasználó hosszú helyiségbe. E helyiség fala az épület többi falától eltérően jóval mélyebb alapozású volt. Funkciójára belső falsíkjának vízzáró vakolása, a helyiség belső szintjének megújításai között használt sárga vízzáró agyagréteg valamint a délkeleti sarokban feltárt vízlefolyó utalt. A kőépülethez a déli oldalon egy facölöpös, faszervezetű "előcsarnok" csatlakozott.

Ez az építmény oldotta meg a városfal eltérő irányához való illeszkedést. Az épületből igen kevés leletanyag került elő. Valószínű azonban, hogy a terület már a 2. század első felében beépített volt.

A római kori épület előkerülése nyomán a modern épületet áttervezettük. A meglévő antik falak bemutatása az új épületben és körülötte megoldható volt. Éppen e műemléki bemutatás

and had been renewed three times. A few steps led from the Southern end of this somewhat higher wing into a long room that took advantage of the natural slope on which it was built. The walls of this room were dug significantly more deeply than any other walls in the same house. The function of this feature is indicated by the

waterproof plastering of inner wall surfaces and the layer of yellow clay used in the renovation of the inner strata in addition to the drainage hole found in the Southeastern corner. A "foyer" with a wooden post structure was attached to the Southern side of this stone building. This construction solved the problem of following the line of the city wall. Only a few artifacts were recovered from this building. It is likely, however, that this territory was inhabited as early as the first half of the 2nd century.

Following the discovery of the Roman Period building, the modern house had to be re-designed. It became possible to display the walls preserved from Antiquity inside the modern building and around it. It was the 1994 ancient monuments presentation that made the clarification of the entire ground plan necessary within the area available for study.

Six squares and two trenches were

igénye tette szükségessé az 1994. évben a római épület teljes alaprajzi tisztázását a rendelkezésre álló területen.

Az előző évben feltárt épületszárnytól keletre nyitottunk meg hat szelvényt és két árkot. Az ásás során kibontakozó alaprajz, és az előző évi leletszegénységgel szembeni viszonylagos leletgazdagság egyaránt arra utalnak, hogy ezúttal az épülethez tartozó külső téren, méghozzá az épület négyszögű udvarában dolgoztunk. Az udvar északi és keleti zárófala a városfal északnyugat- délkeleti irányához igazodott, ellentétben az elmúlt évben feltárt nyugati épületszárnyal, amelyet a polgárváros észak-déli főutcájára tájoltak. Miután a főút vonal korábban létesült mint a városfal, feltételezhető, hogy az udvar és az épület keleti szárnya későbbi hozzáépítés.

Az udvaron előkerült kis vízelvezető csatorna az elmúlt évben feltárt vizes helyiség lefolyójához csatlakozott. Talán éppen az épület vízellátását szolgálta az a vizes helyiség keleti falát kísérő falazat, amelynek alacsony falkoronáját egyenletes vízzáró vakolat borította. Mindezek alapján kézenfekvőnek látszik az épületet a deversoriumhoz tartozó fürdőszármynak meghatározni. Azonban mindeddig padlófűtésre utaló nyom - eltekintve egy, a felső törmelék-ből szórványként származó hypocaustum oszloptól - nem került elő.

Az udvarnak feltételezett épületrész nyugati felében egy vastag, téglás-falfestményes omladékot tartalmazó réte-

opened East of the wing that had been investigated in the previous year. The ground plan gradually emerged. The relative abundance of finds showed that the excavation was located in an area representing an external feature of this building, namely its square courtyard. In contrast to the building's Western wing investigated during the previous year, this courtyard followed the North - South orientation of the Civil town's main street. The Northern and eastern walls of this courtyard thus match the Northwest-Southeast direction of the city wall. Since this main road was built earlier than the city wall it is possible that the courtyard as well as the building's Eastern wing were added to the previous building as secondary features.

The small drainage ditch discovered in the courtyard was connected to the outlet of the aforementioned room. The wall that paralleled the eastern wall of this "wet" room may have been related to the water supply because its low top was sealed by a layer of waterproof plastering. On the basis of these characteristics it is reasonable to assume that the building was a bath that functioned as a wing of the deversorium. On the other hand, no signs of floor heating have as yet been found with the exception of the stray find of a hypocaustum pillar that was found in the upper layer of rubble.

A thick layer of bricks and wall painting fragments was discovered in the

get találtunk, melyet feltehetőleg az épület egyik átépítése során hordtak oda. A törmelékben talált pénzek, valamint a kerámia leletek alapján erre az átépítésre a 3. század utolsó harmadát követően kerülhetett sor. Bár a falfestményekre nem eredeti, falról leomlott helyzetükben találtunk, mégis nagyobb összefüggő felületek összeállítása lehetséges a vörös sávos, zöld és sárga növényi ornamentikát mutató, zömmel 3. századi töredékekből. (24. kép.)

Western section of the feature that was identified as the building's courtyard. Presumably, it was dumped there during one of the reconstructions. Coins and sherds found among this rubble indicate that it may have been accumulated after the last third of the 3rd century. Although remains of the wall painting were not found in primary position, major contiguous sections of the picture could be reconstructed on the basis of the patterns composed of red and yellow bands as well as green floral patterns most of which date to the 3rd century (Figure 24).

Paula Zsidi

24. kép

Képjegyzék

1. Helyszínrajz az albertfalvai katona táborról és a vicus részletéről, az 1994.évi ásátás helyével (Bp.XI. Albertfalva)

2. Összesítő felvétel az 1994.évi feltárásról - délről (Bp.XI. Albertfalva)

3. 1. századi lakóház maradványa délről (Bp. XI. Albertfalva)

4. 1. századi auxiliáris táborok Budapest területén

5. Római kori lelőhelyek a Vizivárosban (Bp. II. ker. Viziváros)

6. A Medve u. 9-13. sz. alatti feltárás részlete a római kori csatornázott úttal (Bp. II. ker. Viziváros)

7. A Vizivárosban talált 1. századi aranyérem lelet. (Bp. II. ker. Viziváros)

8. kép : Az ásátási terület összesítő alaprajza (Bp. III. Budaújlak)

9. kép: Faládika bronz veretes fogója (Bp. III. Budaújlak)

10. kép: Hadrianus császár bronz pénze (Bp. III. Budaújlak)

11. kép: Útaléptímeny; a cölöpfoltok lehetséges magyarázata (Bp. III. ker. Budaújlak)

12. kép: "Piskóta" alakú cölöpfoltok in VII. szelvény (Bp. III. Budaújlak)

13. kép: 193. objektum, római kút metszete (Bp.III.Budaújlak)

14. Az egyik helyiség északkeleti sarka (Bp.III.Dugovics T.tér 13-17.)

15. A délebbi épület részlete. (Bp. III. Dugovics T. tér 13-17.)

16. Az oltárkő előkerülések. (Bp. III. Dugovics T. tér 13-17.)

17. A 2-3.sz-i legiótábor - canabae úthálózata a mai Óbuda topográfájában.

18. Az aquincumi katonaváros északi peremének beépítettsége az 1976-1994. évi feltárások eredménye alapján (Bp. III. Ladik u.-Szentendrei út sarok)

19. Sírkertek a terület északi részén (Bp. III. Ladik u.-Szentendrei út sarok)

20. Római gyermeksír leletei (Bp. III. Ladik u.-Szentendrei út sarok)

Figure captions

Figure 1: Site plan of the Albertfalva military fort and part of the vicus with the location of the 1994 excavations. (Bp. XI. Albertfalva) *Explanations of symbols: 1: central building, 2: commander's building, 3:hospital, 4: barracks, 5: houses, 6: sanctuary, 7-9: stone buildings, 10: long distance road*

Figure 2: Overview of the 1994 excavations from the south (Bp. XI. Albertfalva)

Figure 3: Remains of a 1st century house from the south (Bp. XI. Albertfalva)

Figure 4: First century auxiliary forts in Budapest

Figure 5: Roman Period sites in the Viziváros area (Bp. II. district, Viziváros)

Figure 6: Detail from the excavations at lots 9-13 in Medve Street with the Roman road and drainage system (Bp. II. district, Viziváros)

Figure 7: The first century gold coin found in the Viziváros area (Bp. II. district, Viziváros)

Figure 8: The excavation's summary plan (Bp. III. Budaújlak)

Figure 9: The handle of a wooden box with bronze fitting (Bp. III. Budaújlak)

Figure 10: Bronze Emperor Hadrian coin (Bp. III. Budaújlak)

Figure 11: Road foundations, a possible explanation for post holes (Bp. III. Budaújlak)

Figure 12: Post holes with indented oval shape in Square VII (Bp. III. Budaújlak)

Figure 13: Feature 193, the section of a Roman well (Bp. III. Budaújlak)

Figure 14: The northwestern corner of one of the rooms (Bp. III. Dugovics T. square 13-17.)

Figure 15: Detail of the building located to the south (Bp. III. Dugovics T. square 13-17.)

Figure 16: The altar stone at the time of discovery (Bp. III. Dugovics T. square 13-17.)

Figure 17: The road network of the 2nd - 3rd century legionary fort and canabae in relation to the archaeological topography of Óbuda

Figure 18: Settlement organization along

21. A cölöpös védműrendszer részlete feltárás közben (Bp. III. Ladik u.-Szentendrei út sarok)

22. Az épület alaprajza az 1993/94. évi feltárások alapján (Bp. III. Aquincum polgárváros)

23. Összkép az épület nyugati szárnyáról (Bp. III. Aquincum polgárváros)

24. Falfestmény részlete az épület udvarán feltárt omladékos rétegből (Bp. III. Aquincum polgárváros)

the Northern edge of the Aquincum Military town as revealed by the 1976-1994 excavations (Bp. III. Ladik street-Szentendrei street)

Figure 19: Walls around the burial in the area's northern section (Bp. III. Ladik street-Szentendrei street)

Figure 20: Finds from an early Roman Period child burial (Bp. III. Ladik street-Szentendrei street)

Figure 21: Detail of the fortification system with posts during the course of excavation (Bp. III. Aquincum, civil town)

Figure 22: The ground plan of the building on the basis of the 1993-1994 excavations (Bp. III. Aquincum, civil town)

Figure 23: Overview of the building's western wing (Bp. III. Aquincum civil town)

Figure 24: Detail of the wall painting recovered from the destruction layer found in the building's courtyard (Bp. III. Aquincum, civil town)

Az Aquincumi Múzeum 1994. évi leletmentéseit az alábbi intézmények illetve cégek kezdeményezésére és anyagi támogatásával végezte:

The 1994 rescue excavations of the Aquincum Museum were carried out on the initiative and with the financial support of the following institutions and companies:

ARAL Hungária Kft. - ARAL Hungária Ltd.

Bp. Etele út 68.

ESSO Hungária Kereskedelmi Kft.

Bp. Ötvös u.2-4.

BUVÁTI Budapesti Városépítési

Tervezési Iroda Rt. - BUVÁTI Budapest City Planning Office Share Holding Co.

Bp. Városház u. 9-11.

Országos Műemlékvédelmi Hivatal - National Historical Monuments Office

Bp. Táncsics Mihály u. 1.

PROFORM Építőipari Kft. - Proform Construction Ltd.

Bp. Vörösvári út 27.

Közúti Beruházó Kft. -

Bp. Csóka u.7-13.

II.ker. Önkormányzat - Local Government of district II.

Bp. Mechwart liget 1.

Közép-Európai Hitelbank - Central European Credit Bank

Bp. Váci u. 15/b.

Budapest Főváros Önkormányzata -

Budapesti Történeti Múzeum

költségvetési keret

Fővárosi Főpolgármesteri Hivatal -

Közlekedési Ügyosztály

A BTM Aquincumi munkatársainak 1993-94-ben megjelent munkái Work published in 1994 by the co-workers at the Aquincum

Alice M. CHOYKE:

Állatsontok az albertfalvai vicus 1977. évi ásatásából, Animal bones from the Budapest Albertfalva Vicus 1977. Excavations 133-136.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

FACSÁDY Annamária:

Az aquincumi terrakotta császárbrázolások, La representation des empereurs en terre cuite au Musée d'Aquincum 263-272.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

R. FACSÁDY Annamária:

Aquincumi lepénysütő minták éremkép-előzményei. 65-68.p. (A numizmatika és a társtudományok. Szeged, 1994.)

R. FACSÁDY Annamária:

Trésors de Pannonie du 2e siècle. 141-146.p. (Akten des 10. Internationalen Tagung über Antike Bronzen.Forschungen und Berichte zur Vor - und Frühgeschichte in Baden - Württemberg Bd. 45., Stuttgart, 1994)

KÉRDŐ Katalin-NÉMETH Margit:

Aquincum I.századi katonai megszállásának kérdéséhez, Zur Frage der Besetzung von Aquincum im 1. Jahrhundert 42-54.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

MADARASSY Orsolya:

Tabula gromatici az aquincumi canabaeból, Tabula gromatici from the canabae of Aquincum 297-316.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

MÁRITY Erzsébet:

Kronológiai problémák és városszerkezeti sajátosságok Aquincum polgárvárosában, Chronological problems and characteristics of settlement structure in the Aquincum civil town. 137-148.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

NÉMETH Margit:

Kutatások az aquincumi alatábor területén, Forschungen im Gebiet des Ala-Lagers von Aquincum 55-60.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

NÉMETH Margit:

Egy Mithras-Sol relief Aquincumból, Ein Mithras-Sol Relief aus Aquincum. 215-228.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

NÉMETH Margit:

Roman Military Camps in Aquincum. (Annuario dell'Accademia d'Ungheria, Roma, 1994, 139-154.)

PÓCZY Klára:

La città di Aquincum sede del luogotenente della Pannonia Inferisre. (Annuario dell'Accademia d'Ungheria, Roma, 1994, 221-232.)

PARRAGI Györgyi:

Későrómai sírok az aquincumi canabae nyugati részén 317-326.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

SZIRMAI Krisztina:

Az albertfalvai római tábor. 25-31.p. (Régészeti emlékek a XI.kerületben, XI. kerületi Régészeti Füzet. 2. Bp., 1993.)

SZIRMAI Krisztina:

Eine Pferdegeschirr - Gattung mit Lunulaverzierung aus Aquincum. 405-409.p. (Akten des 10. Internationalen Tagung über Antike Bronzen. Forschungen und Berichte zur Vor - und Frühgeschichte in Baden - Württemberg Bd. 45., Stuttgart, 1994)

SZIRMAI Krisztina:

Eisengefässe in den spätrömischen

Aquincumer Gräbern. (in: Bronces y religion Romana. Actas del XI. Congress international de bronce Antiquos. Madrid. Mayo-Junio. 1990. 421-423.)

K. SZIRMAI - M. JÁRÓ:

Frencos from Ács-Vaspuszta. (Com. Arch. Hung. 1991. 97-113.)

SZIRMAI Krisztina:

Régészeti megfigyelések az ún. alberfalvai vicus északi részén, Archaeological Observations in the Northern Section of the so-called Vicus of Alberfalva.. 87-118.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

TOPÁL Judit:

Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery. Bécsi Road I. (Aquincum Nostrum I. Bp., 1993. 113.p. 199.p.)

TOPÁL Judit:

A pannoniai mázas serpenyőfogókhoz, A Contribution to Glazed Casserole Handles from Pannonia 245-262.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

ZSIDI Paula:

100 éves az Aquincumi Múzeum Bp., 1994. 4.p. (magyar, német, angol nyelven)

ZSIDI Paula:

A gazdagréti későrómai temető (Régészeti emlékek a XI.kerületben, XI. kerületi Régészeti Füzet. 2. Bp., 1993. 31-37.p.)

ZSIDI Paula:

A római kori műemlékek helyzete Budapesten.

Műemlékvédelem XXXVII. 1993/1. 11-24.

ZSIDI Paula:

Minerva az aquincumi tiszteletéhez, Zur Verehrung der Minerva in Aquincum 185-208.p. (Budapest Régiségei 30. 1993)

ZSIDI Paula:

Aquincum - the Capital of Pannonia Inferior. Topography of the Civil Town.

(Annuario dell'Accademia d'Ungheria, Roma, 1994, 213-220.)

